

Vrije Universiteit Brussel

Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR
Pleinlaan 2, 1050 Brussel
<http://www.vub.ac.be/TOR/>

20 JAAR STUDENTEN MENSWETENSCHAPPEN AAN DE VUB

DEELRAPPORT II, STUDENTEN EN POLITIEK

TOR 2008/30

Mark Elchardus
Michael Debusscher
Wendy Smits
Bram Spruyt

Inhoud

1. ALGEMENE INLEIDING	2
2. STUDENTEN EN POLITIEK: INLEIDING	4
3. STUDENTEN EN POLITIEK	5
3.1. Politieke partijvoorkeur van de studenten 2007	5
3.2. Evolutie politiek partijvoorkeur 1989-2007	8
3.3. Studierichting en politieke partijvoorkeur	11
3.4. Geslacht en politieke partijvoorkeur	13
4. HOUDINGEN EN POLITIEKE VOORKEUREN	14
4.1. Politieke partijvoorkeur en de nieuwe breuklijn	15
4.2. De oude breuklijn	30
4.3. Evolutie van de sociopolitieke houdingen	33
4.4. De relatie tussen de oude en nieuwe breuklijn	37
5. BELEIDSPRIORITEITEN EN POLITIEKE VOORKEUR	38
5.1. De verschillende componenten van de nieuwe breuklijn	41
5.2. Beleidsdomeinen en de nieuwe breuklijn	44
5.3. De verschillende componenten van de sociaal-economische breuklijn	46
6. BESLUIT	49
7. BIBLIOGRAFIE	53

1 Algemene inleiding¹ (zelfde als deelrapport 1)

Sinds 1987 houdt de onderzoeksgroep TOR bij de eerstejaarsstudenten uit de humane wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB) een enquête. Dat gebeurt steeds bij aanvang van het academiejaar en altijd tijdens een van de eerste lessen van de cursus Algemene Sociologie van Mark Elchardus. Op die manier wordt gepeild naar de houdingen en opvattingen van studenten nog voor zij beïnvloed kunnen zijn door het voor hen nieuwe universitaire milieu. Aanvankelijk gebeurde de dataverzameling tweejaarlijks, vanaf 2000 gebeurt het nagenoeg jaarlijks. De enquête staat inmiddels bekend als de "studentpoll".

Gedurende de voorbije 20 jaar werden studenten over uiteenlopende thema's en aan de hand van verschillende methoden bevraagd. Bepaalde thema's kwamen telkens aan bod. Zo vroegen we de studenten steeds naar hun politieke partijvoorkeur alsook naar een aantal houdingen die met deze voorkeuren samenhangen. Andere thema's kwamen maar één of een paar keer aan bod, meestal als voorbereiding voor een ruimer onderzoek. De studentpoll deed inderdaad ook dienst als laboratorium waarin thema's, vraagstellingen en onderzoeksmethoden worden uitgetest, alvorens op ruimere schaal te worden gebruikt. Op die manier gebeurde onder meer onderzoek naar naamgeving, de zelfidentiteit, de houding tegenover laaggeschoolden en ten opzichte van de wetenschap of het draagvlak van de solidariteit. Die functie van de studentpoll heeft voor gevolg dat bepaalde vraagstellingen over de tijd variëren omdat gezocht werd naar de meest betrouwbare manier om bepaalde soorten informatie in te winnen. De poll werd daarnaast ook gebruikt als een didactisch middel om studenten een idee te geven van hoe veel sociologisch onderzoek concreet gebeurt. Doorgaans werden gestandaardiseerde vragenlijsten gebruikt, maar ook andere onderzoeksmethodes werden uitgeprobeerd. In 1998 kregen de studenten de opdracht een open antwoord te geven op de vragen 'wat is zichzelf zijn?' en 'wat

¹ De resultaten zoals gepresenteerd in dit document evenals in alle andere publicaties die op basis van een of meerdere studentenspills werden geschreven, hadden nooit gerealiseerd kunnen worden zonder de inzet van vroegere en huidige assistenten en TOR-medewerkers. Bijzondere dank gaat naar Anton Derks, Jan Claeys, Koen Pelleriaux, Sven Sanctobin, Christel Vaeremans.

is zelfontplooiing?' (daarover werd verslag uitgebracht in: Elchardus en Lauwers, 2000). De studenten die in 2001 bevraagd werden, contacteerden we vier jaar later, in 2005 opnieuw. Op die manier kwam een panelstudie tot stand waarin werd nagegaan welke impact het volgen van universitair onderwijs heeft op de houdingen van studenten (rapportering daarover vindt men in: Elchardus & Spruyt, 2008a en 2008b).

De gegevens die sinds 1987 werden verzameld bieden natuurlijk ook een boeiend beeld van de evolutie van de betrokken studentenbevolking en van hun houdingen. De resultaten van de studentenpoll werden daarom reeds tweemaal gesynthetiseerd (Debusscher & Elchardus, 1996; Debusscher et al., 1998). Tien jaar na de laatste synthese lijkt ons de tijd rijp om terug een balans op te maken. We doen dat in de vorm van 2 deelrapporten. Het eerste, "Algemene evoluties", gaat in op de specificiteit van het onderzochte publiek. Het tweede, onderhavige en langere rapport, "Studenten en politiek", concentreert zich op het thema dat in elke studentenpoll centraal stond, zijnde de sociaal-politieke houdingen en partijvoorkeuren van jongeren die aan het begin van hun universitaire loopbaan staan.

Reeds in vorige rapporteringen van de studentenenquête (Debusscher et al., 1996; Debusscher & Elchardus, 1998) werd gewezen op de specificiteit van jongeren die een universitaire studie aanvatten ten opzichte van hun leeftijdsgenoten. In het eerste deelrapport gaan we dieper in op het sociodemografisch profiel van deze jongeren. Het kan natuurlijk niet de bedoeling zijn van deze studie een representatief beeld te geven van jonge universitairers. Het gaat immers om de studenten die kozen voor de VUB en die binnen die universiteit kozen voor een opleiding in de menswetenschappen. Haast alle richtingen menswetenschappen volgen Sociologie I bij Mark Elchardus (meer bepaald de studenten die kozen voor studies in de Agogiek, Communicatiewetenschappen, Criminologie, Economie, Politieke en sociale wetenschappen, Psychologie, Rechten, alsook richtingen of keuzevakken uit de handelswetenschappen, de geschiedenis en de filosofie). Die studenten volgen les in twee groepen, ongeveer 85 procent volgt de daglessen en 15 procent de herhalingslessen 's avonds. Die laatste zijn de studenten die de studie combineren met werk. De studentenpoll wordt afgenomen bij de "dagstudenten", de voltijdse studenten, doorgaans tijdens de tweede les van het academiejaar. Zij wordt ingevuld door de aanwezige studenten die dat willen doen.

2 Studenten en politiek: inleiding

De politieke voorkeuren en opvattingen van de studenten bekleedden steeds een belangrijke plaats in iedere poll. We vroegen studenten altijd naar hun politieke partijvoorkeur, alsook naar de houdingen die daarmee samenhangen. De gemiddelde leeftijd van de studenten is 19. Zij bevinden zich rond de stemgerechtigde leeftijd en velen onder hen stemden bij de laatste verkiezingen voor de eerste keer of zullen dat bij de volgende verkiezingen voor het eerst doen. Onderzoek toont dat dergelijke gebeurtenissen de politieke interesse en kennis van adolescenten aanscherpt (Vanhoutte, 2007: 205). De groep studenten is bovendien afkomstig uit een specifiek segment van de Vlaamse jongerengroep aangezien ze nagenoeg allemaal Algemeen Secundair onderwijs volgden (zie deelrapport I). Die selectiviteit is nog scherper aangezien ze ook allen kozen voor een richting uit de humane wetenschappen, waarvan elke richting op zijn eigen manier verbonden is met maatschappelijke en politieke thema's en beleid. Men kan daarom verwachten dat deze jongeren, meer dan anderen, een duidelijke politieke mening hebben over een uiteenlopend scala aan maatschappelijke onderwerpen en dat zij zich een doordachte mening vormen, waarbij hun verschillende houdingen en voorkeuren op een logische wijze samenhangen. Met de poll wilden we onder meer nagaan of dat het geval is en hoe die voorkeuren en meningen over de tijd evolueren.

Dit deelrapport over de politieke voorkeuren en houdingen van de studenten bestaat uit drie luiken. In het eerste luik bestuderen we een evident aspect van 'studenten en politiek': de partijvoorkeur. Het tweede luik heeft betrekking op de houdingen die de verschillen in partijvoorkeur uit het eerste luik kunnen verklaren. We gaan na welke specifieke houdingen met de partijvoorkeur samenhangen, introduceren concepten als de 'nieuwe' en 'oude' breuklijn en bestuderen hun onderlinge samenhang. Daarbij hebben we steeds aandacht voor de verschillen tussen de geslachten en de studierichtingen, alsook voor specificiteit van de studenten indien men ze vergelijkt met de Vlaamse jongeren in hun geheel. In het derde luik, ten slotte, gaan we na hoe de partijvoorkeur en de socio-politieke houdingen die ermee samenhangen zich concreet vertalen naar beleidsprioriteiten. Waaraan dient de overheid te werken volgens de studenten en hoe verschillen deze beleidsprioriteiten naar gelang de politieke houdingen en partijvoorkeuren?

Het rapport werd in hoofdzaak geschreven op basis van de gegevens tot en met 2007. Op het ogenblik dat het rapport gefinaliseerd werd, waren de gegevens van 2008 reeds beschikbaar. We hebben getracht deze te verwerken in de gedeeltes die een evolutie schetsen.

3 Studenten en politiek

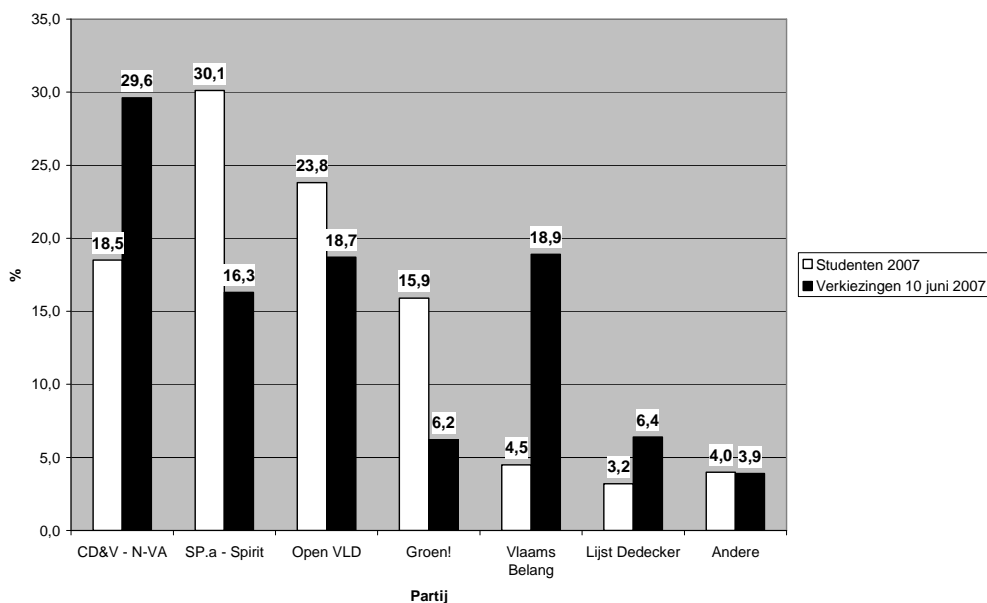
3.1 POLITIEKE PARTIJVOORKEUR VAN DE STUDENTEN 2007 EN 2008

We bekijken eerst de partijvoorkeur van studenten uit de poll van 2007, afgenomen in september 2007, en vergelijken deze met verkiezingsuitslag van 10 juni 2007. Dat biedt meteen de mogelijkheid de specificiteit van de onderzochte VUB-studenten tegen de politieke voorkeur van Vlaanderen af te zetten. Vervolgens presenteren we de voorkeur van de studenten in 2008, de meest actuele gegevens waarover we beschikken. Daarna, om die specificiteit van de onderzoekspopulatie nog scherper in beeld te brengen, vergelijken we de partijvoorkeur van de studenten in 1999 met die van een representatieve steekproef van leerlingen uit het laatste jaar secundair onderwijs, afgenomen in dezelfde periode.

De onverwachte ontknoping van de federale verkiezingen van 10 juni 2007 en de politieke crisis die erop volgde, scherpte de interesse naar de politieke (partij)voorkeuren extra aan. Hoe stemden de studenten 3 maanden na de federale verkiezingen van 10 juni 2007, op een moment dat er nog geen definitieve regering was? Kan de politieke nieuwkomer Lijst Dedecker op bijval rekenen bij de studenten? En is er iets van de onverwachte vrije val van de SP.a te merken bij deze groep? In onderstaande figuur zetten we de partijvoorkeur² van de studenten af tegen de verkiezingsuitslag van 10 juni 2007.

² De partijvoorkeur van studenten werd bevraagd door hen volgende vraag voor te leggen: *stel dat het zondag verkiezingen zouden zijn. Op welke partij zou je dan stemmen?* Bij de bevraging werd geen gebruik gemaakt van kartels, omdat deze over de tijd regelmatig veranderen. Studenten dienden voor de afzonderlijke partijen te kiezen. Zij kregen ook de mogelijkheid aan te geven dat ze niet, blanco of ongeldig zouden stemmen. Om een vergelijking te maken met de echte verkiezingen berekenden we de kartelscores. Net zoals bij echte verkiezingen werden de

Partijvoorkeur studenten vergeleken met laatste verkiezingen (%)

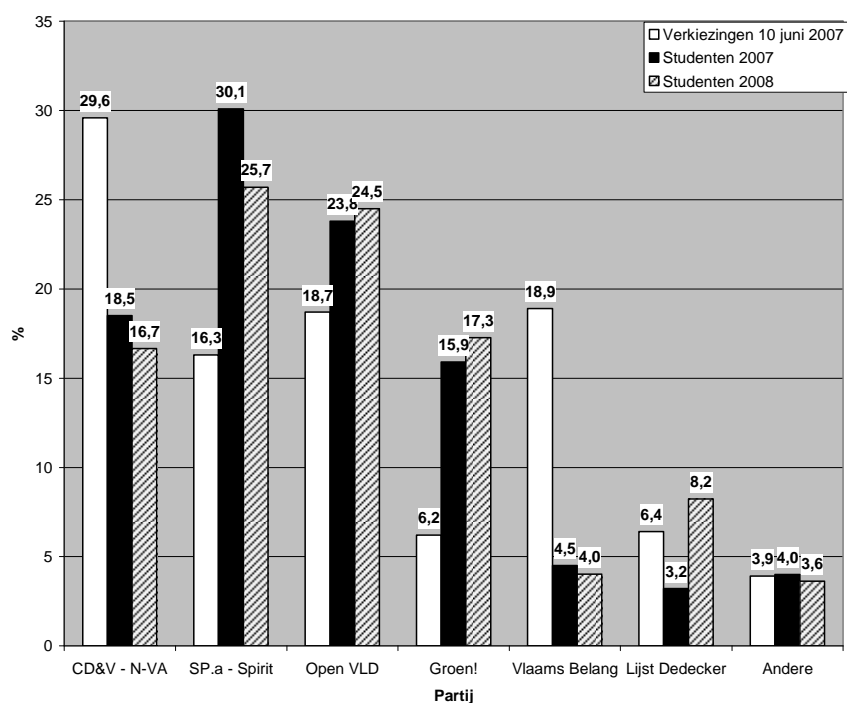
De partijvoorkeur van onze studenten verschilt grondig van deze van de Vlaamse bevolking. Terwijl het kartel CD&V/N-VA de grote winnaar was van de verkiezingen op 10 juni 2007, wint het kartel SP.a/Spirit bij de studenten met een heel comfortabele 30,1 procent van de geldige stemmen. Daarnaast haalt Groen! nog eens 15,9 procent van de stemmen. In politieke termen zijn de VUB-studenten humane wetenschappen, duidelijk links. SP.a/Spirit en Groen! halen samen 46 procent van de stemmen, nagenoeg een absolute meerderheid. Ook Paars doet het goed bij dat publiek. Het linkse kartel en Open VLD halen samen nagenoeg 54 procent van de stemmen, een ruime meerderheid. Ook Open VLD scoort beduidend beter bij de VUB-studenten dan bij de Vlaamse bevolking in haar geheel.

CD&V, maar vooral Vlaams Belang betalen daar de prijs voor. Zij scoren bij de studenten opvallend lager dan in Vlaanderen. Dat geldt vooral voor het Vlaams Belang dat, mocht het afhangen van de VUB-studenten, de kiesdrempel van 5 procent niet zou halen. Dat geldt overigens ook voor politieke nieuwkomer Lijst Dedecker, die blijft steken op 3,2 procent. Wat haar studenten betreft is de VUB

percentages berekend op het aantal geldige stemmen. Studenten die aangaven geen voorkeur te hebben of niet/blanco te stemmen, werden niet meegenomen in de berekening.

duidelijk een linkse en progressieve universiteit. Radicaal rechts, deftig of niet, wordt radicaal afgewezen. Daarnaast blijkt ook de levensbeschouwelijke specificiteit van de VUB (zie deelrapport I) uit de affiniteit met partijen die historisch verbonden zijn met de vrijzinnigheid en het humanisme. Dat aspect is echter minder uitgesproken dan het linkse. Het kartel CD&V/N-VA haalt bij de studenten weliswaar minder stemmen dan bij de Vlaamse kiezers, maar toch nog 18,5 procent, wat haar op de VUB tot 3de partij maakt.

Sinds 10 juni 2007 werd het in politiek België eigenlijk nooit helemaal stil. De bevraging van studenten in oktober 2008 viel bijvoorbeeld nagenoeg samen met het uiteenspatten van het kartel CD&V/N-VA. Het betrof slechts een opmerkelijk feit van een woelig politiek 2008. Een jaar waarin politieke nieuwkomer Lijst Dedecker in elke peiling vooruitging, premier Leterme zijn ontslag gaf en vervolgens gewoon verder regeerde en minister Dewael af te rekenen kreeg met een politischandaal. Wat doen die politieke ontwikkelingen met de partijvoorkeuren van studenten? De grootste verschuivingen tussen de voorkeuren van studenten in 2007 en 2008 doen zich voor tussen SP.a/Spirit en Lijst Dedecker. Het eerste kartel verliest 4.5 procentpunten, Lijst Dedecker behaalt met 8.2 procent van de stemmen meer dan dubbel zoveel stemmen als in 2007 bij de studenten. CD&V/N-VA, dat op het moment van bevraging reeds geen kartel meer was, verliest lichtjes, terwijl Open VLD ongeveer in dezelfde mate vooruit gaat. Groen! gaat bij studenten lichtjes vooruit en Vlaams Belang verliest een halve procentpunt.

We kunnen niet alleen de partijvoorkeur van studenten in 2007 vergelijken met verkiezingsuitslag van dat jaar. Het is ook mogelijk de partijvoorkeur van de studenten in 1999 te vergelijken met de voorkeur van een representatief staal van de leerlingen van het laatste jaar secundair onderwijs in datzelfde jaar (zie tabel 1).

Het meest opmerkelijke verschil betreft het kiezen voor CVP (nu CD&V). Terwijl 15 procent van de Vlaamse leerlingen opteren voor die partij, deed slechts 4 procent van de VUB-studenten dat toen. We zullen straks zien dat de doorbraak van CD&V (CVP) aan de VUB er pas na 2003 is gekomen. Het verschil tussen de leerlingen en de studenten wat betreft de voorkeur voor de CVP, geldt zowel voor de zesdejaars leerlingen in hun geheel als voor de vergelijking met de leerlingen uit het algemeen secundair onderwijs (ASO). Die laatste vergelijking is in menig opzicht juister aangezien nagenoeg 90 procent van de VUB-studenten uit het ASO komt. Verder zien we dat de aanhang van Open VLD veel groter is onder de VUB-studenten dan bij de zesdejaars leerlingen, en die van de SP.a een beetje groter. De politieke invloed van de levensbeschouwelijke specificiteit van de VUB-studenten komt dus ook hier tot uiting.

We zien ook dat de VUB-studenten in iets grotere mate voor Agalev (nu Groen!) en SP.a zouden stemmen dan de leerlingen: 37 procent versus 25 procent. Dat verschil is echter niet zo groot. Het wordt nog kleiner als we de VUB-studenten met de ASO-leerlingen vergelijken: 37 procent versus 30 procent. Extreem rechts wordt ook in 1999 door de VUB-studenten afgewezen. Het Vlaams Blok (nu Vlaams Belang) draagt de voorkeur van 3 procent van de studenten weg, maar kan rekenen op de steun van 10 procent van de leerlingen. Ook dat verschil wordt kleiner als we enkel de ASO-leerlingen bekijken. Van hen zou 5 procent voor het Vlaams Belang stemmen.

Het zeer grote verschil dat we zien tussen de VUB-studenten en de Vlaamse bevolking dient dus ten dele op rekening van de leeftijd en het onderwijsniveau te worden geschreven. De specificiteit van de VUB-studenten – linkser en meer verbonden met de tradities van vrijzinnigheid en humanisme – blijft echter bestaan, ook als we hen vergelijken met (nagenoeg) leeftijdsgenoten in het algemeen secundair onderwijs. Het is daarom zeer waarschijnlijk dat die specificiteit van de VUB-studenten ook geldt ten opzichte van de studenten van de andere universiteiten. Zij vormen een overwegend links-progressief publiek dat radicaal rechts scherp afwijst. Dat zal ook blijken als we hun houdingen en opvattingen onder de loep nemen.

Wat geregeld is opgevallen in de polls, is het betrekkelijk grote aantal studenten dat geen politieke voorkeur heeft – 9 procent in 2007, zelfs 17 procent in 2008 - of dat verklaart niet te willen stemmen of gewild blanco te willen stemmen – 4 procent in 2007, 8 procent in 2008³. Als we vergelijken met de leerlingen uit het zesde jaar secundair, dan zien we dat die cijfers geen zorgen mogen baren. Van de leerlingen zou 22 procent niet, blanco of gewild ongeldig stemmen. Van de studenten in hetzelfde jaar 4 procent. Ook als we vergelijken met de ASO leerlingen zien we dat veel meer studenten een geldige stem zouden uitbrengen. Die vaststelling is consistent met ander onderzoek waaruit blijkt dat politieke belangstelling op de leeftijd van 17 tot 20 nog sterk toeneemt (Elchardus en Vanhoutte, 2007). Voor een niet onaardig aantal jonge mensen wordt de politieke belangstelling en politieke voorkeur gevormd nadat ze het secundair onderwijs hebben verlaten en naar het hogeschoolonderwijs of de universiteit gaan.

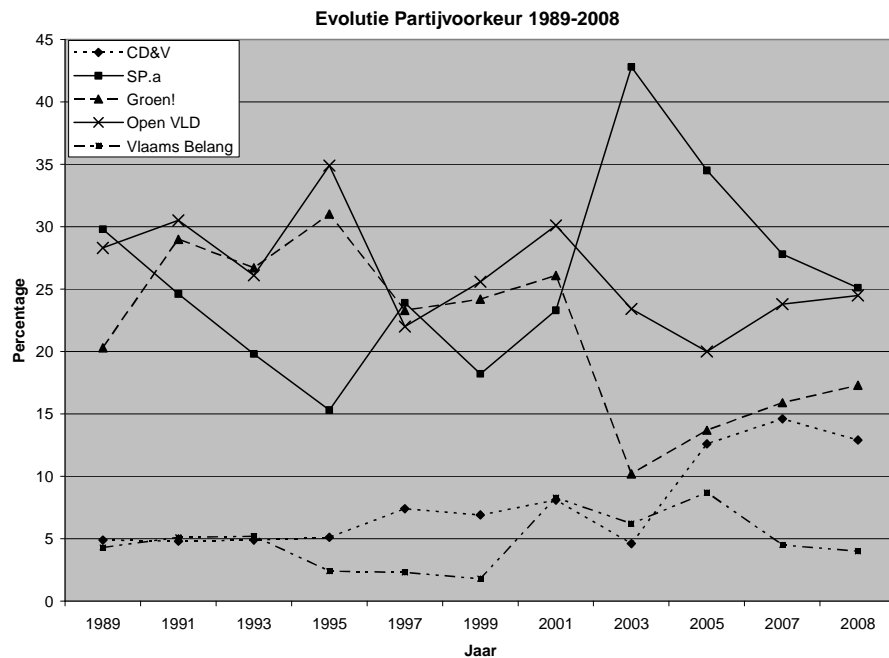
Tabel 1: stemintentie: vergelijking poll (1999) en zesdejaars (Percentages)

	Poll 1999	Zesdejaars	ASO	TSO	BSO
CVP (nu CD&V)	4.0	14.9	15.6	16.0	12.0
SP (nu SP.a)	9.5	7.8	9.1	6.5	7.4
VLD (nu Open VLD)	25.3	15.0	18.5	14.5	9.1
Agalev (nu Groen!)	29.3	17.0	20.8	13.9	14.2
VU (nu ontbonden)	13.6	7.7	10.7	7.8	2.2
Vlaams Blok (nu Vlaams Belang)	2.9	9.8	4.8	13.7	13.7
Andere	11.2	5.9	5.3	5.3	7.9
Blanco/ ongeldig	4.1	21.9	15.3	22.3	33.5
Totaal	100	100	100	100	100

3.2 EVOLUTIE PARTIJVOORKEUR 1989-2008

Om de evolutie van de partijvoorkeur van de studenten in kaart te brengen, bekijken we de voorkeur voor afzonderlijke partijen (niet voor kartels). De Volksunie die splitste, wordt niet bij deze vergelijking betrokken (tabel 2).

³ Het percentage studenten dat geen partijvoorkeur heeft, niet of blanco stemt neemt in 2008 een nooit geziene proportie aan (samen 25%). Bovendien zijn er grote verschillen tussen de studierichtingen zodat bijvoorbeeld maar liefst 42 procent van de economiestudenten geen geldige partijvoorkeur heeft.

Tabel 2: Partijvoorkeur over de tijd. Evolutie voor CD&V, SP.a, Groen!, Open VLD, Vlaams Belang (Percentages)

Jaar	CD&V	SP.a	Groen!	Open VLD	Vlaams Belang
1989	4.9	29.8	20.3	28.3	4.3
1991	4.8	24.6	29.0	30.5	5.1
1993	4.9	19.8	26.7	26.1	5.2
1995	5.1	15.3	31.0	34.9	2.4
1997	7.4	23.9	23.3	22.0	2.3
1999	6.9	18.2	24.2	25.6	1.8
2001	8.1	23.3	26.1	30.1	8.3
2003	4.6	42.8	10.2	23.4	6.2
2005	12.6	34.5	13.7	20.0	8.7
2007	14.6	27.8	15.9	23.8	4.5
2008	12.9	25.1	17.3	24.5	4.0

Opmerking: Percentages berekend op het aantal geldige stemmen voor dat jaar

Bij het maken van vergelijkingen over de tijd dient men er rekening mee te houden dat opgesplitst naar jaar en politieke voorkeur de effectieven betrekkelijk klein worden. Dat zorgt voor toevalsschommelingen die belangrijk lijken, maar weinig te betekenen hebben. We beperken onze aandacht daarom tot de grote en opvallende tendensen. Dergelijk evoluties zijn er, en ze kaderen de reeds overlopen bevindingen.

Zo zien we dat de opmars van CD&V onder studenten erg recent is. Tot 2003 behaalde de partij nooit meer dan 8 procent. Haar groter succes onder de VUB-studenten wordt pas zichtbaar in 2005. Ze haalt dan 13 procent en twee jaar later

15 procent. Ze is dan, ook zonder de kartelpartner nagenoeg even sterk vertegenwoordigd onder de VUB-studenten als Groen! De toekomst zal uitwijzen of die trend zich verder doorzet. Een werking van de CD&V-jongeren aan de VUB zou alvast iets nieuws zijn.

Groen! (of Agalev), ooit, in 1993, de sterkste partij aan de VUB, kent na 2001 een steile neergang, met een dieptepunt in 2003 en een score in 2008 die, vergeleken met de aanhang die de partij ooit had, zeer zwak is. Uit de grafiek over de partijvoorkeur valt meteen af te lezen dat het lot van Groen! en SP.a nauw verbonden zijn. SP.a is de sterkste partij in 1989, kent een dieptepunt in 1995, herstelt dan terug en behaalt monsterscores in 2003 als 43 procent van de studenten die partij verkiezen en in 2005 als 35 procent voor haar opteren. Zoals uit de grafiek kan worden afgelezen betekent neergang voor de SP.a opgang voor Groen! en opgang voor de SP.a neergang voor Groen!. De theorie van de communicerende vaten geldt zeker voor dit VUB-publiek. Dat kan erop wijzen dat beide partijen hun kiezers uit eenzelfde ideologisch segment rekruteren. Als we de opvattingen en houdingen van de studenten bekijken, zal blijken dat dat het geval is.

Als men de recente electorale geschiedenis van SP.a en Groen! in Vlaanderen bekijkt is de metafoor van twee lekkende vaten meer gepast dan die van communicerende vaten. Dat lijkt meer recent ook enigszins het geval aan de VUB. Als men ze beide als links beschouwt, dient inderdaad vastgesteld dat, hoewel de opgang van Groen! tussen 2003 en 2008 ook weer gepaard gaat met een neergang van SP.a, ze samen netto verliezen. Ook hier dus lichtjes lekkende vaten. Ze gaan van samen 53 procent in 2003 naar samen 42 procent in 2008.

Open VLD heeft de meest stabiele populariteit. Zij kenden hun hoogtepunt in 1995 (35%) en dieptepunt 10 jaar later (20%), maar steeds bleven ze boven de 20 procent.

Het Vlaams Belang won bij de Vlaamse bevolking tijdens de bestudeerde periode nagenoeg continue kiezers. Een trend die alleen bij de twee laatste verkiezingen gestuit lijkt. Bij de studenten is er van die trend nagenoeg niets te merken. Tot 1999 raakt de partij nooit boven de 5 procent. Na 1999 slagen ze daar wel in, in 2001, 2003 en 2005. In overeenstemming met de trend bij de Vlaamse bevolking loopt hun populariteit na 2005 terug. In 2008 halen ze 4 procent.

Wie de specificiteit van de VUB-studenten buiten beschouwing laat, merkt dat de trends in de partijvoorkeur van de studenten niet zo ver afstaan van deze van de

verkiezingsgeschiedenis van Vlaanderen. De belangrijkste verrassingen van 10 juni 2007, zien we ook terugkomen bij de studenten indien we hun resultaten met de vorige polls vergelijken: herstel en grote winst CD&V, gevoelig verlies SP.a, neerwaartse trend Vlaams Belang. De VUB-studenten zijn veel linkser en progressiever dan het Vlaamse electoraat, veel meer verbonden met de tradities van de vrijzinnigheid en het humanisme, maar ze bewegen op dezelfde golven als dat electoraat.

3.3 STUDIERICHTING EN POLITIEKE PARTIJVOORKEUR

Reeds in vorige verslagen vonden we aanzienlijke verschillen in de politieke voorkeuren van studenten naar gekozen studierichting (Elchardus & Debusscher, 1998; Debusscher et al., 1996). Als we de gegevens van de meest recente bevraging als illustratie gebruiken (tabel 3), wordt dat onmiddellijk duidelijk. We geven voor de grootste studierichtingen de voorkeuren weer voor de partijen die tijdens de periode 1989-2007 steeds aanwezig waren⁴.

Tabel 3: politieke partijvoorkeur naar gekozen studierichting (gegevens poll 2007)

	Pol en soc	Economie	Rechten	Communicat ie- wetenschap pen	Psychologie en pedagogie	Agogiek	Criminologie	Totaal
CD&V	13.9	21.7	14.8	5.6	12.9	7.3	13.5	12.6
SP.a	29.1	15.0	17.2	27.0	21.6	39.0	30.3	24.1
Open VLD	16.5	25.0	29.5	21.3	18.7	9.8	21.3	20.6
Groen!	13.9	6.7	9.0	11.2	18.0	29.3	7.9	13.8
Vlaams Belang	1.3	1.7	5.7	1.1	5.8	0.0	5.6	3.9
Rest	25.3	30.0	23.8	33.7	23.0	14.6	21.3	25.1
Totaal %(n)	100 (79)	100(60)	100(122)	100 (89)	100(139)	100 (41)	100 (89)	100 (690)

Als we kijken naar de hoogste scores (buiten de restcategorie) tekent er zich een duidelijk patroon af. De SP.a, in 2007 de grootste partij bij de studenten, scoort

⁴ Daardoor hebben we een zeer heterogene 'restcategorie'. De cijfers dienen dan ook vooral om vergelijkingen te maken tussen de richtingen eerder dan hun absolute waarde geïnterpreteerd kan worden. Om een vergelijkingspunt te hebben, wordt ook de verdeling voor het totaal weergegeven.

goed bij de studenten politieke en sociale wetenschappen, criminologie, psychologie en communicatiewetenschappen en vooral agogiek. Agogen stemmen duidelijk erg links (68% voor SP.a en Groen! samen). Open VLD haalt zijn kiezers vooral bij de studenten in de rechten en bij de economiestudenten, maar scoort ook goed in richtingen als communicatiewetenschappen, psychologie, pedagogie en criminologie. Bij studenten agogiek en in mindere mate bij politieke en sociale wetenschappen, scoort Open VLD beduidend minder goed. CD&V kan, in relatieve zin, op de meeste bijval rekenen van de studenten economie. Vlaams Belang haalt zijn beste scores bij de studenten in de rechten, psychologie en pedagogie en criminologie, maar kan ook in die studierichtingen op weinig bijval rekenen.

Het verband tussen de gekozen studierichting en de partijvoorkeur en in het bijzonder de tweedeling die te vinden is tussen enerzijds de richtingen politieke en sociale wetenschappen, communicatiewetenschappen, agogiek, psychologie en pedagogie en anderzijds rechten, economie en criminologie werd ook in het verleden vastgesteld (Debusscher et al., 1996). Het verschil tussen de respectievelijke *SOPSY* en *REEC-richtingen* is ook voor de recentste edities van de studentenpoll uiterst relevant (tabel 4). Omdat de studenten bevroegd worden bij de start van het universitair onderwijs, heeft de gekozen studierichting de houdingen nog niet kunnen beïnvloeden. Het zijn veeleer de houdingen die de keuze van studierichting rechtstreeks of onrechtstreeks hebben beïnvloed. De panelstudie uitgevoerd op de studentenbevolking die in 2001 startte, leerde trouwens dat de houdingen van de studenten en dus ook de verschillen in houdingen tussen de studierichtingen nog nauwelijks veranderen in de loop van de universitaire studies (Elchardus & Spruyt, 2008a & b).

Tabel 4: Verschillende partijkeuze naar SOPSY en REEC-studierichtingen* (Percentages)						
Partij	2003		2005		2007	
	SOPSY	REEC	SOPSY	REEC	SOPSY	REEC
CD&V (CVP)	4.1	3.8	9.3	10.2	10.5	15.9
SP.a (SP)	42.1	33.9	30.3	22.6	26.5	21.0
(Open) VLD	18.5	28.0	12.6	21.8	17.9	25.8
Groen! (Agalev)	11.6	5.4	14.0	4.7	16.5	8.1
N-VA	2.8	4.6	2.0	4.7	1.4	5.5
ID21/Spirit/ Vlaams Progressieven	8.3	2.9	2.0	1.7	2.8	1.1
Vlaams Belang (Vlaams Blok)	3.3	7.9	4.3	11.5	2.8	4.8
Lijst Dedecker	/	/	/	/	2.8	3.3
Rest (Blanco, andere, weet niet, ongeldig)	9.3	13.5	25.3	23.0	18.5	14.4
Totaal	363	100	300	235	351	271

*SOPSY richtingen: Politieke en sociale wetenschappen, psychologie en pedagogie, communicatiewetenschappen en agogiek
 REEC richtingen: Rechten, economie en criminologie

3.4 GESLACHT EN POLITIEKE PARTIJVOORKEUR

Naast de studierichting is gender een tweede belangrijk kenmerk dat verschillen in politieke voorkeuren onder studenten kan verklaren. Vrouwen en mannen verschillen duidelijk op het vlak van hun politieke voorkeur. Dat was zo bij de ondervraagde studenten in 1989 en dat is nu nog steeds zo. Onderstaande tabellen (5 en 6) geven de partijvoorkeur afzonderlijk voor mannen en vrouwen weer.

Tabel 5: Politieke voorkeur vrouwen over de tijd (Percentages)										
	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007
CVP/CD&V	6.4	3.7	4.3	7.3	6.2	1.8	6.7	4.3	12.3	13.8
SP/SP.a	20.3	14.9	16.3	20.2	16.9	7.3	22.3	45.7	33.6	27.9
VLD/Open VLD	29.1	18.1	23.6	17.8	15.8	22.7	27.3	21.8	18.7	17.1
Agalev/Groen!	29.1	33.0	31.8	23.7	20.9	31.1	28.0	9.0	14.9	15.0
Volksunie	1.2	9.6	1.6	13.2	9.9	12.8	/	/	/	/
ID21/Spirit/Vlaams Progressieven	/	/	/	/	/	/	5.0	8.0	3.0	2.3
N-VA	/	/	/	/	/	/	1.0	2.7	1.5	1.6
Vlaams Blok/Vlaams Belang	2.9	4.8	1.9	1.0	1.1	0.5	1.3	4.3	7.5	2.3
Andere	4.1	10.1	9.7	9.8	17.5	20.1	1.7	0.5	2.6	3.9
Blanco/ Ongeldig/weet niet	7.0	5.9	10.9	7.0	11.6	3.7	6.7	3.7	6.0	16.1
Totaal N	172	188	258	287	354	383	300	376	345	434

Sinds 2003 is SP.a de populairste partij bij vrouwelijke studenten, de periode daarvoor waren Groen! (vroeger Agalev) en Open VLD de grootste partijen bij deze groep. Bij mannen spant Open VLD in 2007 de kroon, een positie die ze ook in voorgaande edities van de poll vaak innamen.

Als we eerst de verschillen tussen mannen en vrouwen voor de klassieke partijen SP.a, Open VLD en CD&V bekijken, merken we dat met uitzondering van de jaren 1989, 1991, 1995 en 1999 SP.a steeds populairder is bij vrouwen dan bij mannen. Open VLD was in alle jaargangen behalve deze van 1989 populairder bij mannen. CD&V heeft lang moeten wachten om enige voet aan grond te krijgen bij studenten en lijkt geen duidelijk genderspecifiek kiezerspubliek onder de studenten te hebben. Het lijkt gerechtvaardigd te stellen dat mannelijke studenten rechtser stemmen dan hun vrouwelijke collega's maar de verschillen zijn voor de klassieke partijen beperkt. In de lijn daarvan wisselen de verhoudingen tussen mannen en vrouwen over de tijd soms.

Naast de drie klassieke partijen zijn er de jongere partijen zoals Groen!, Vlaams Belang, Spirit (nu Vlaams Progressieven) en N-VA. Als we de scores voor de

partijen optellen (periode 2001 – 2007), merkt men dat het kiezerspotentieel van deze nieuwe partijen sinds 2003 groter is bij mannen dan bij vrouwen. Bovendien zijn er duidelijke verschillen tussen de geslachten qua populariteit van de verschillende nieuwe partijen. De linkse partijen Groen! en Spirit zijn populairder bij vrouwen, de meer rechtse partijen als Vlaams Belang en N-VA scoren beter bij mannen. De verschillen tussen de geslachten zijn bovendien meer uitgesproken met betrekking tot deze nieuwe partijen dan voor de klassieke partijen.

Tabel 6: Politieke voorkeur mannen over de tijd (Percentages)										
	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007
CVP/CD&V	1.6	5.4	4.5	6.1	4.6	6.5	9.1	4.8	11.1	10.5
SP/SP.a	26.0	21.6	9.4	23.6	11.2	10.9	21.2	32.4	30.7	17.6
VLD/Open VLD	26.8	31.1	37.1	22.4	29.9	24.2	30.3	26.7	20.0	26.6
Agalev/Groen!	23.6	15.0	20.5	17.9	17.8	20.6	18.7	11.0	10.2	11.7
Volksunie	3.3	4.8	4.0	8.9	12.2	12.1	/	/	/	/
ID21/Spirit/Vlaams Progressieven	/	/	/	/	/	/	2.5	3.3	1.8	1.6
N-VA	/	/	/	/	/	/	3.5	6.2	6.2	6.3
Vlaams Blok/Vlaams Belang	7.3	4.8	2.2	3.3	2.0	6.0	3.5	9.0	8.9	6.6
Andere	8.1	13.8	12.1	13.0	15.7	15.7	5.1	1.4	4.0	10.2
Blanco/ Ongeldig	3.3	3.6	10.3	4.9	6.6	4.0	6.1	5.2	7.1	9.0
Totaal N	123	167	224	246	197	248	198	210	225	256

4 Houdingen en politieke voorkeuren

Een aantal van de verbanden die we hebben gezien, zoals die tussen geslacht en partijvoorkeur of studiekeuze en partijvoorkeur kunnen waarschijnlijk worden verklaard op basis van de houdingen. Het zijn waarschijnlijk die houdingen die verklaren dat men een voorkeur heeft voor zowel bepaalde partijen als bepaalde studierichtingen. Het is niet de bedoeling van dit verslag die verbanden nader te onderzoeken. Wel willen we een aantal houdingen van de studenten, die belangrijk zijn voor de partijkeuze in kaart brengen. Dat vooral met de bedoeling het ideologisch profiel van de partijen te schetsen op basis van de opvattingen en de houdingen van de studenten die er zich voor uitspreken. De eerste vraag die zich daarbij stelt is of de electoraten die zich onder de studenten aftekenen nog wel duidelijke ideologische verschillen vertonen. Kan daarbij nog worden gesproken van links en rechts? Volgens sommigen hebben samenhangende bundels van opvattingen zoals ideologieën nog weinig of geen invloed meer op de politieke keuzes. Vanuit het perspectief van 'het einde van de ideologie' stelt men

(bijvoorbeeld Fukuyama, 1992 en hier te lande Maddens, 1994) dat ideologie zoveel aan betekenis verloren heeft dat men er zich niet meer op kan beroepen om het stemgedrag te verklaren. Mensen stemmen volgens die auteurs vandaag niet meer op een partij uit overtuiging of opvatting, maar op basis van hun belang bij en belangstelling voor bepaalde thema's.

Een derde theoretische benadering, de individualiseringsthese, sluit gedeeltelijk aan bij de vorige. Ook hier stelt men dat ideologie aan invloed heeft ingeboet maar nu ten voordele van individuen. Het zijn de boegbeelden van een partij die bepalen hoe groot het electoraat is en wordt. Het meest gekende voorbeeld uit ons politiek landschap is de vermoede invloed van Bert Anciaux voor het VU-electoraat of meer recent Jean-Marie Dedecker voor Lijst Dedecker.

We proberen die verschillende opvattingen te toetsen aan de waarnemingen bij de studenten.

4.1 POLITIEKE VOORKEUR EN DE NIEUWE BREUKLIJN

Doorgaans wordt aangenomen dat de Belgische politieke ruimte door voornamelijk drie breuklijnen wordt gestructureerd: een levensbeschouwelijke (katholieken versus vrijzinnigen), een sociaaleconomische (links versus rechts) en een taal-etnische (de communautaire problematiek). De belangrijkste politieke conflicten die België heeft meegemaakt tussen 1830 en 1980 kunnen gesitueerd worden op één, of meerdere van deze breuklijnen. We stellen echter vast dat in de afgelopen decennia een aantal conflicten zijn opgedoken die minder goed passen binnen dit traditionele breuklijnenmodel. Om de hedendaagse herspecificaties van de breuklijnen te begrijpen en de turbulentie van het politieke systeem te verklaren zijn twee tegenstellingen of bronnen van conflicten van cruciaal belang. Deze houden verband met twee reeksen fundamentele vragen waarop ideologieën of waardeinstellingen verschillende, eventueel conflicterende antwoorden moeten geven. De eerste van die vragen betreft de identiteit en het mensbeeld. Rond deze vraag situeren zich identiteitsconflicten, conflicten over waarden, normen en ethiek, over de levensbeschouwing, de zin van het leven, We noemen dit verder de sociaal-culturele breuklijn of *nieuwe breuklijn*. De tweede reeks vragen betreft de wijze waarop de middelen om het goede leven te leiden, moeten worden verdeeld. Hier situeren zich conflicten over gelijkheid en ongelijkheid, over verdeling en herverdeling, over de vraag hoeveel gelijkheid er moet zijn, over welke ongelijkheden verantwoord zijn, over welke criteria legitiem kunnen worden

gehanteerd om ongelijkheden te verantwoorden, We noemen dit de sociaal-economische of *oude breuklijn*.

De conflicten die zich uitkristalliseren rond de sociaal-culturele breuklijn handelen over een aantal fundamentele tegenstellingen, zoals een voorkeur voor een harde aanpak van de criminaliteit versus een afwijzen van de repressieve aanpak. De rechterzijde van de nieuwe breuklijn wordt gekenmerkt door een harde en weinig tolerante houding ten opzichte van culturele diversiteit, migratie of criminaliteit; terwijl de linkerkant hiervoor meer tolerantie aan de dag legt, of juist de aanwezigheid van diverse culturen binnen onze samenleving positief waardeert. Diegenen die zich links opstellen op deze nieuwe breuklijn, zullen over het algemeen ook veel belang hechten aan een waarde als solidariteit, terwijl bij de rechterkant eerder een vorm van utilitair individualisme dominant is. Dit individualisme vertrekt van een wantrouwig mensbeeld en steunt op de veronderstelling dat iedereen hoofdzakelijk handelt uit eigenbelang.

De nieuwe breuklijn wordt gemeten aan de hand van 4 houdingen, het utilitair individualisme, de houding t.o.v. de harde aanpak, het ethnocentrisme (zowel economisch als cultureel) en het politiek cynisme, die onderling een sterke samenhang vertonen. Er is dus een grote kans dat iemand die een fervent voorstander is van harde repressie ook een negatief beeld heeft van migranten, een individualistische kijk heeft op de samenleving en zich politiek machteloos voelt. Deze samenhang verwijst naar een onderliggende dimensie of component. We noemen dit de 'nieuwe breuklijn'. Deze schaal is zo geconstrueerd dat een hoge score (maximum 100) overeenkomt met een hoge mate van utilitair individualisme, een sterke voorkeur voor harde repressie, een sterke ethnocentrische houding en een sterk cynische opvatting over politiek.

De subschalen van de nieuwe breuklijn werden geoperationaliseerd aan de hand van een heleboel uitspraken waarvoor we aan de respondenten vragen ze te beoordelen op een schaal van 1 tot 5. Die antwoorden worden vervolgens gecombineerd tot vier subschalen die op hun beurt de nieuwe breuklijn vormen:

- De eerste houding, het *utilitair individualisme* verwijst naar de opvatting dat mensen hoofdzakelijk hun eigen belang (moeten) nastreven en dit belang definiëren in voornamelijk materiële termen. Het individualisme geeft dus heel duidelijk de mate weer waarin men individuen vertrouwt of wantrouwt. Mensen met een utilitair individualistisch mensbeeld zijn ervan overtuigd dat individuen van nature hun eigenbelang dienen en zich egoïstisch opstellen.

- De houding t.o.v. de *harde repressie* meet de opvattingen over de strengere bestraffing van criminelen en de invoering van een hardere aanpak van de criminaliteit. In recenter werk van de TOR onderzoeksgroep is deze houding vervangen door de verwante autoritarisme-schaal die een ruimer veld bestrijkt dan alleen de strijd tegen de criminaliteit.

- In het hedendaagse *ethnocentrisme* wordt de incompatibiliteit van culturen benadrukt. Het mengen van culturen wordt beschouwd als een moeizaam, zo niet onmogelijk proces, dat gepaard gaat met problemen en mogelijk leidt tot onherstelbaar verlies van eigenheid (cultureel) en welzijn (sociaal-economisch). Volgens die opvatting is cultuur een vast, onveranderlijk gegeven. Ontmoetingen tussen culturen worden geacht gemakkelijk tot conflicten te leiden waarvoor geen of zeer weinig gemeenschappelijke normen en regels voorhanden zijn. Oorspronkelijk werden er in deze houding twee types racisme onderscheiden, nl. het economisch en het cultureel racisme. De eerste vorm omschrijft een negatieve houding tegenover migranten omwille van economische redenen. De tweede vorm van racisme verwijst naar de negatieve houding tegenover migranten omwille van culturele redenen. Omdat beide componenten dermate sterk samen bleken te hangen worden ze samengevoegd tot een schaal.

- Het *politiek cynisme* geeft de gevoelens van politieke machteloosheid weer. Ook op dit vlak werd tijdens de ontwikkelingsgeschiedenis geëxperimenteerd en in de recentere operationalisaties van de nieuwe breuklijn werden gebruik gemaakt van een schaal die echte *anti-democratische* opvattingen meet.

Deze houdingen variëren van 0 tot 100. Een student die bijvoorbeeld een score 0 haalt op de schaal van harde repressie heeft op alle items 'helemaal niet akkoord' geantwoord. Iemand die een score 100 haalt op deze houding gaat met alle uitspraken 'helemaal akkoord'. Omdat de studentenpoll vaak gebruikt werd om nieuwe schalen en items te testen, zijn er problemen van vergelijkbaarheid. Bepaalde items werden niet altijd bevroegd en sommige schalen maakten in hun geheel een evolutie door. Op zichzelf is dat geen probleem omdat ervan uitgegaan wordt dat items onderling uitwisselbaar zijn, maar voor het vergelijken van gemiddeldes over jaargangen heen is het wel problematisch. De precieze verwoording en inhoud van een concreet item heeft een invloed op de absolute score die het item in de steekproef krijgt waardoor men eigenlijk alleen vergelijkingen kan maken voor schalen die op een volstrekt identieke wijze geoperationaliseerd zijn. Dat is echter niet altijd mogelijk. We trachten zo goed

mogelijk aan te geven welke keuzes precies gemaakt werden en welke implicaties ze hebben.

Bekijken we ten eerste de verschillende componenten van de nieuwe breuklijn. Telkens geven we de precieze samenstelling(en) van de schaal weer en de relatie met de partijvoorkeur en de studierichting. Aan de hand van de gegevens van de poll van 1999 en het TOR-waardenonderzoek trachten we de resultaten van de studentenenquête maatschappelijk te kaderen⁵. Verder werken we vooral met de gegevens van de poll van 2007 omdat deze de meest recente zijn.

A) Utilitair individualisme

De eerste houding die we nader bekijken is het 'utilitair individualisme'. Uit vroeger onderzoek blijkt dat deze houding, die haaks staat op gevoelens van solidariteit en verbondenheid, een belangrijk element vormt in het denken van diegenen die zich rechts opstellen op de nieuwe breuklijn.

Tabel 7: frequentieverdeling: utilitair individualisme

	Oneens			Noch eens noch oneens			Eens		
	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007
1	88.1	74.2	/	8.0	19.6	/	4.0	6.2	/
2	79.2	54.4	71.4	15.1	30.7	21.2	5.7	14.8	7.3
3	62.0	72.2	74.6	19.5	18.1	15.8	18.5	9.7	9.6
4	61.2	51.4	/	21.4	31.3	/	17.4	17.2	/
5	/	/	90.8	/	/	7.4	/	/	1.9
6	/	/	75.9	/	/	19.3	/	/	4.8

- 1 Men moet steeds zijn eigen plezier nastreven; Naastenliefde, liefdadigheid en solidariteit zijn onzin
 2 De mensheid, onze naasten, solidariteit ... wat een onzin allemaal, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen en zijn belangen verdedigen
 3 Wat telt zijn geld en macht, de rest zijn praatjes
 4 Iedereen moet maar eerst voor zichzelf zorgen en niet rekenen op de hulp van anderen
 5 Omdat men altijd water bij de wijn moet doen als men met anderen omgaat, gaat men best niet te veel met anderen om
 6 Het nastreven van je persoonlijk succes is belangrijker dan te zorgen voor een goede verstandhouding met je medemensen

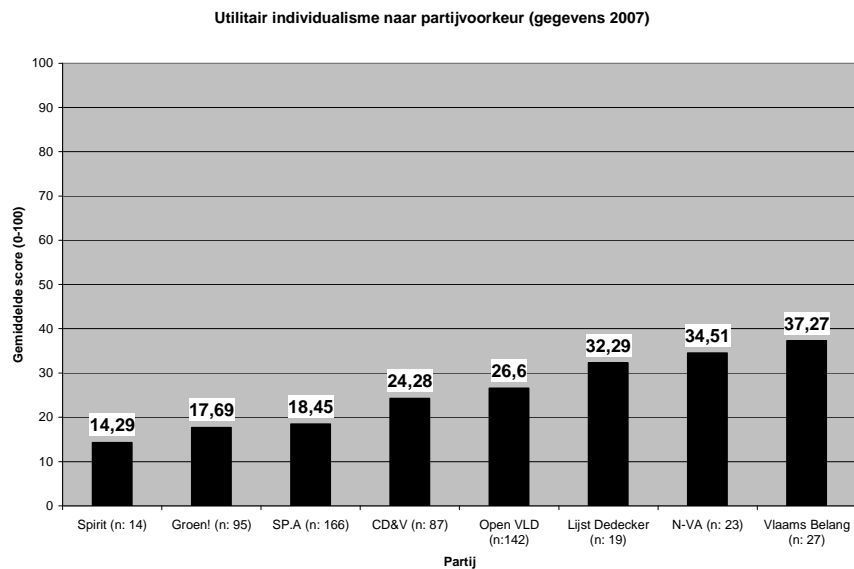
De frequentieverdeling toont dat het grootste deel van de jongeren voorstander is van solidariteit met anderen. Bovendien merken we op dat de universiteitsstudenten minder utilitair individualistisch zijn dan de laatstejaars van het secundair onderwijs. Alleen voor het item 'wat telt zijn geld en macht' scoren de

⁵ In dit rapport wordt er voor de maatschappelijke kadering vooral vergeleken met de groep waaruit studenten gerekruteerd worden. Lezers die geïnteresseerd zijn in een vergelijking met de sociale groep waarnaar studenten naartoe gaan (volwassenen; hoogopgeleide volwassenen) worden verwezen naar Debusscher et al. (1998).

studenten van 1999 veel hoger terwijl de studenten van 2007 op het niveau zitten van laatstejaarsstudenten.

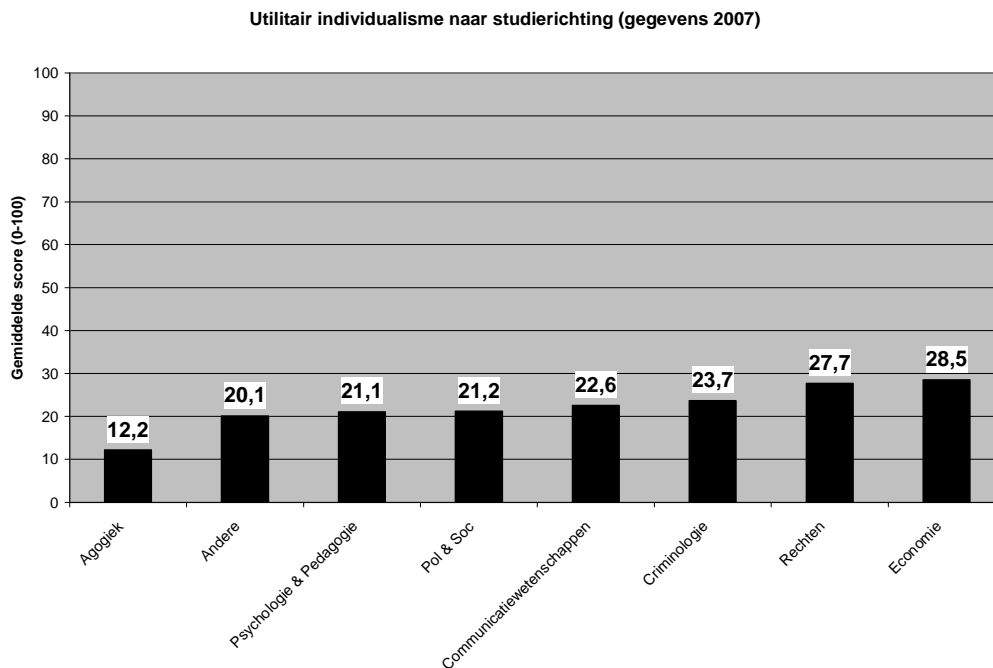
Vervolgens vergelijken we de gemiddelde score voor utilitair individualisme naar politieke partijvoorkeur. We ordenen de partijen naar de gemiddelde score die hun studentenelectorat haalt. Volledig in overeenstemming met de gedachtegang achter de nieuwe breuklijn bevinden de 'nieuwe partijen' Vlaams Belang en Groen! zich aan de uitersten van het individualisme continuüm, het Vlaams Belang rechts, Groen! links. Ook de nog jongere partijen als N-VA en Lijst Dedecker enerzijds en Spirit anderzijds verschillen onderling zeer sterk m.b.t. tot deze houding. Van de klassieke partijen zijn de studenten die kiezen voor de SP.a het minst utilitair individualistisch en Open VLD het meest individualistisch. CD&V neemt tussen deze twee partijen een middenpositie in. Omdat we de partijvoorkeur niet in kartels bevragen is het ook mogelijk voor de kartels te kijken hoe groot de spanning is tussen de samenstellende partijen. Voor SP.a/Spirit merken we bijvoorbeeld dat de verschillen wat betreft utilitair individualisme beduidend kleiner zijn dan voor het kartel CD&V/N-VA. De gemiddelde score van de studenten-electoraten van SP.a en Spirit verschillen 4 punten op de schaal voor utilitair individualisme, de electoraten van CD&V en N-VA 10 punten.

De houding differentieert duidelijk tussen de partijen en laat een classificatie toe waarbij Spirit, Groen! en SP.a links zijn, CD&V en Open VLD een centrumpositie bekleden, Lijst Dedecker, N-VA en Vlaams belang een rechtse positie.

We kunnen de verschillende scores voor het utilitair individualisme ook berekenen voor de verschillende studierichtingen. Het eerste wat opvalt, is dat de range bij de studierichtingen kleiner is dan deze voor de partijvoorkeur (respectievelijk 16 en 23). De studierichtingen zijn beduidend heterogener samengesteld wat betreft het individualisme dan het studentenelectorat van de verschillende partijen, en dit geldt in het bijzonder wanneer de richting agogiek die erg laag scoort buiten beschouwing zou worden gelaten. Dat betekent dat deze houding belangrijker is voor het kiezen van een politieke partij dan voor het kiezen van een studierichting.

De hoogste scores vinden we terug bij de studenten rechten en economie. Lagere scores vinden we o.a. bij psychologie en pedagogie of politieke en sociale wetenschappen.

B) Harde Repressie/Autoritarisme

Aan de nieuwe breuklijn werd in de periode 1989-2007 regelmatig gesleuteld met het oog op het verbeteren van de schaal. Dat gebeurde door enerzijds te experimenteren met verschillende items en formuleringen, anderzijds door schalen in hun geheel te veranderen. Een voorbeeld daarvan is de 'harde repressieschaal' die vervangen werd door een ruimere autoritarismeschaal. Het overzicht van de items toont dat de autoritarismeschaal in feite de harde repressieschaal incorporeert. In 1999 werd gebruik gemaakt van de harde repressieschaal, zodat we beide versies weergeven.

Tabel 8: frequentieverdeling: autoritarisme/harde repressie (enkel gegevens 2007)

	Oneens			Noch eens noch oneens			Eens		
	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll 2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll 2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll 2007
1	/	/	38.6	/	/	27.9	/	/	33.5
2	/	/	70.3	/	/	17.5	/	/	12.2
3	/	/	66.6	/	/	24.8	/	/	8.6
4	/	/	62.9	/	/	21.6	/	/	15.5
A	54.5	38.7	/	21.6	31.9	/	23.8	29.5	/
B	54.7	32.2	/	16.0	19.9	/	29.3	47.9	/
C	7.0	7.9	/	7.5	14.9	/	85.4	77.2	/
D	77.2	50.7	/	10.0	19.5	/	12.9	29.8	/
E	36.4	18.9	/	17.0	21.0	/	46.6	60.2	/

1 Gehoorzaamheid en respect voor gezag zijn de meest belangrijke deugden die kinderen moeten leren

2 Er zijn twee soorten mensen: sterken en zwakkelingen

3 We hebben nood aan sterke leiders die ons voorschrijven wat we moeten doen

4 Als de mensen minder zouden praten en harder zouden werken, zou alles beter gaan

A Men hoeft zich niet schuldig te voelen als men een inbreker zou doden. Hij heeft het dan zelf gezocht

B De doodstraf zou opnieuw ingevoerd moeten worden voor zware misdaden zoals moord met voorbedachten rade, overvallen waarbij doden vallen, terroristische aanslagen, ...

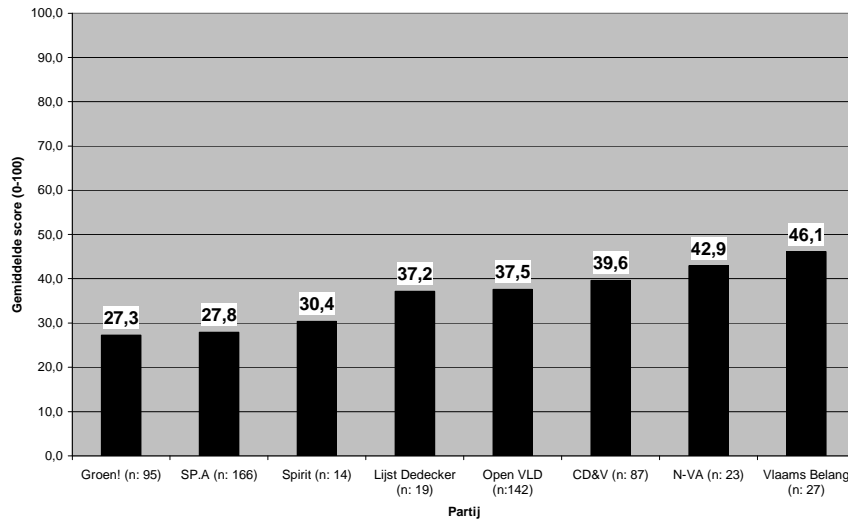
C Wat hij/zij ook gedaan heeft, iedereen heeft recht op een eerlijk proces

D Zware misdadigers verdienen geen proces. Ze zouden onmiddellijk opgesloten moeten worden

E Verkrachters zouden gecastreerd moeten worden

Wat betreft de algemene autoritarismeschaal (poll 2007) is een meerderheid van de studenten het met drie van de vier uitspraken oneens. Ze zijn niet gewonnen voor een opdeling in zwakke en sterke mensen en deze laatsten moeten de anderen ook niet voorschrijven wat ze al dan niet moeten doen. Over waarden als gehoorzaamheid en respect voor het gezag bestaat daarentegen wel discussie. Met betrekking tot de harde repressie is net geen 30 procent van de studenten gewonnen voor de doodstraf. Een kleine 24 procent vindt zelfs dat men soms het recht in eigen handen kan nemen. Een grote meerderheid is wel van mening dat iedereen een eerlijk proces verdient, ook zware misdadigers. De zesdejaars zijn in vergelijking met de studenten grotere voorstanders van harde repressie. Zo vindt bijna de helft van hen dat de doodstraf opnieuw ingevoerd zou moeten worden voor zware misdaden en 60 procent dat verkrachters gecastreerd moeten worden. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de bevraging bij de zesdejaars plaatsvond in het post-Dutroux tijdperk wat heel waarschijnlijk zijn invloed heeft gehad op de mening van de zesdejaars van het secundair onderwijs.

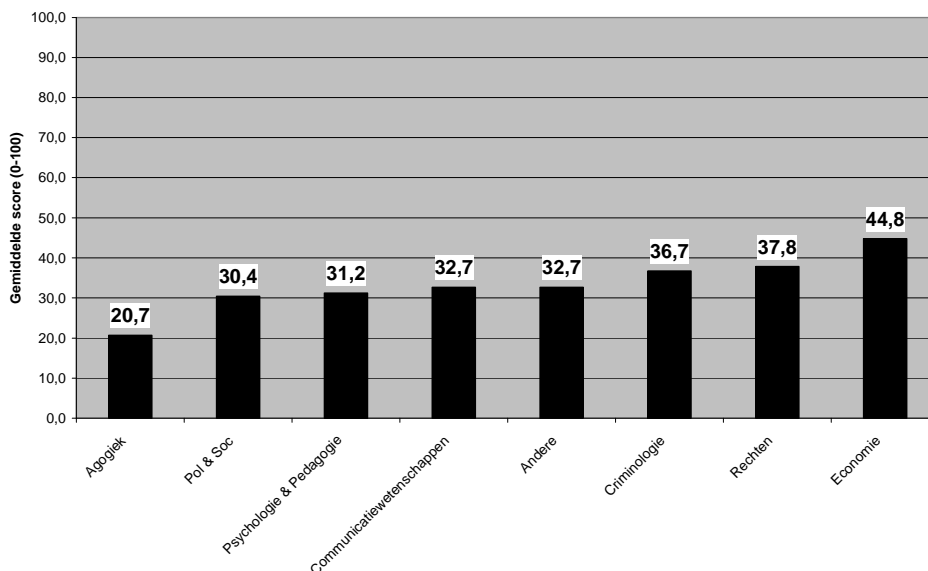
Autoritarisme naar partijvoorkeur (gegevens 2007)

We berekenen de gemiddelde autoritarismescore naar partijvoorkeur en studierichting. Met betrekking tot de partijvoorkeur vinden we drie blokken. Groen!, SP.a en Spirit scoren het laagst. Daar duidelijk van afgescheiden vinden we Lijst Dedecker, Open VLD en CD&V. De hoogste scores zijn te vinden bij het studentenelectoraat van N-VA en Vlaams Belang. Wat hier opvalt is de bijzondere positie van de aanhangers van Lijst Dedecker. Op het vlak van het utilitair individualisme nemen zij een duidelijk rechtse positie in. We zullen zien dat dat ook het geval is voor de andere componenten van de nieuwe breuklijn. Zij zijn echter minder autoritair dan die rechtse positie zou laten vermoeden. De aanhang van Lijst Dedecker neemt op dat vlak een centrumpositie in, waarschijnlijk een gevolg van de soms enigszins libertaire posities van de lijsttrekker.

Met betrekking tot de studierichting wijkt het patroon nauwelijks af van datgene wat we voor utilitair individualisme vinden. De studenten agogiek nemen een afgetekende plaats in door hun lage score. Rechten en economie scoren het hoogst, al is het verschil tussen beide richtingen voor autoritarisme meer uitgesproken dan het geval was voor utilitair individualisme.

Autoritarisme naar studierichting (gegevens 2007)

C) Politiek cynisme / Anti-politieke houdingen

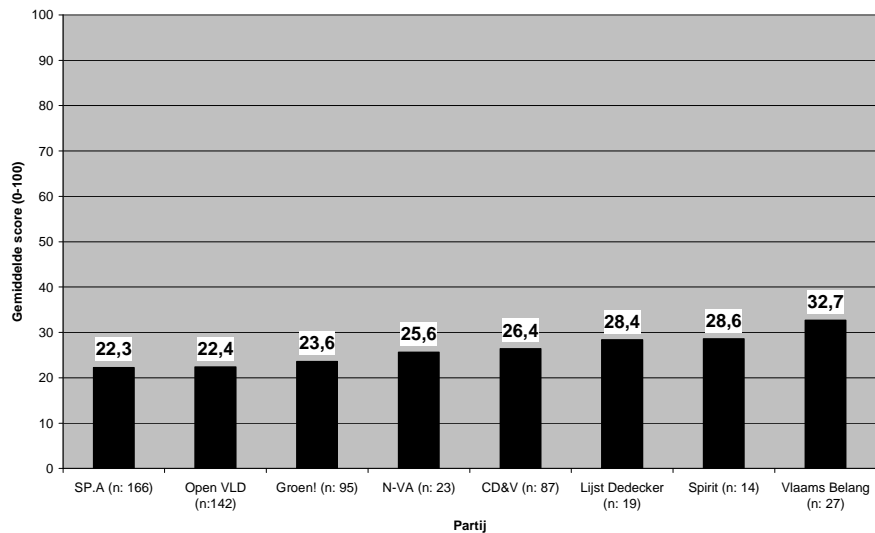
Ook voor de opvattingen rond democratie en politiek veranderde de gebruikte schaal. In tegenstelling met de vorige schaal evolueerde de schaal van een algemene schaal van politiek cynisme naar een specifiekere schaal die anti-democratische opvattingen meet. We presenteren beide schalen.

Tabel 9: frequentieverdeling: anti-politieke houdingen en politiek cynisme									
	Oneens			Noch eens noch oneens			Eens		
	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007
1	/	/	72.6	/	/	23.8	/	/	3.7
2	/	/	81.2	/	/	14.1	/	/	4.7
3	/	/	77.0	/	/	19.4	/	/	3.7
4	/	/	68.3	/	/	21.3	/	/	10.4
5	/	/	69.2	/	/	26.6	/	/	4.2
6	/	/	54.7	/	/	37.2	/	/	8.1
7	/	/	85.4	/	/	8.7	/	/	6.0
A	32.7	11.8	/	33.9	33.3	/	33.4	54.9	/
B	65.0	55.6	/	18.9	25.6	/	15.2	18.7	/
C	57.2	29.6	/	14.9	29.9	/	27.9	40.5	/
D	27.0	13.5	/	31.1	33.8	/	41.9	52.7	/
E	29.8	17.6	/	26.4	33.8	/	43.8	48.6	/

1 Het parlement is een machteloze praatbarak, je kunt het beter afschaffen
2 Men moet de politiek gewoon afschaffen, en het land laten besturen door wijze mensen
3 Zonder politieke partijen zou het in ons land veel beter gaan
4 Ik heb politiek niet nodig
5 Politici zouden geen minister mogen worden
6 Laat het land besturen door experts en specialisten, niet door politici
7 Ik zou er geen bezwaar tegen hebben als ons land tijdelijk een dictatuur zou kennen om alle problemen op te lossen
A Politici bekommeren zich niet om de mening van mensen zoals ik
B Er stemmen zoveel mensen bij de verkiezingen dat mijn eigen stem er niet toe doet
C Politiek interesseert me niet
D Politieke partijen zijn alleen maar geïnteresseerd in de stemmen van de mensen, niet in hun mening
E Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de regering doet

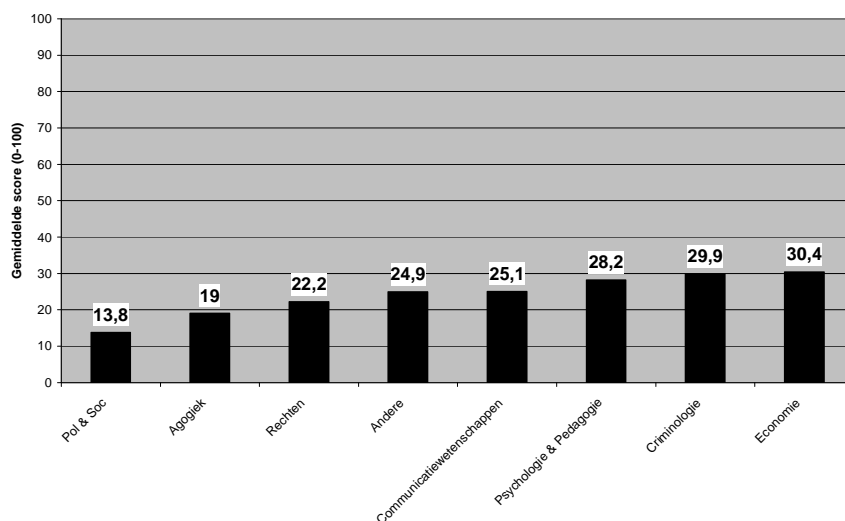
Van een anti-politieke houding is onder de eerste generatiestudenten geen sprake. Een meerderheid gelooft in het belang van politiek en ziet geen heil in alternatieven voor het huidige systeem. Het item dat op de meeste bijval kan rekenen is de stelling dat men politiek niet nodig heeft. Het politiek cynisme en de gevoelens van machteloosheid die erin vervat zitten, zijn sterker verspreid onder de jongeren. Zo is iets meer dan een kwart van de eerste kandidatuurstudenten niet in politiek geïnteresseerd, een derde is van mening dat politici zich niet om hun mening bekommeren. Meer dan 40 procent vindt zelfs dat ze geen invloed hebben op de regering en dat politieke partijen enkel geïnteresseerd zijn in de stem van de mensen. Wel zien studenten het nut in van hun eigen stem. Slechts 15 procent vindt dat zijn stem er niet toe doet. Dezelfde tendensen vinden we terug bij de zesdejaars met dien verstande dat zij met elke uitspraak sterker akkoord gaan.

Antidemocratische houdingen naar partijvoorkeur (gegevens 2007)

Onder de studenten is er een zeer grote consensus over het belang van de democratie. Daarom zijn er ook geen grote verschillen tussen de onderscheiden electoraten. De meest overtuigde democraten hebben een voorkeur voor SP.a of Open VLD, de meest negatieve houding tegenover de vertegenwoordigingsdemocratie vindt men bij de aanhangers van Lijst Dedecker, Spirit en het Vlaams Belang. Opvallend is hier de positie van Spirit. Op de universiteit trekt die partij een electoraat aan dat links is, maar op het vlak van de vertegenwoordigingsdemocratie aansluit bij radicaal rechtse partijen. Waarschijnlijk is het pleidooi van die partij voor meer directe democratie daar niet vreemd aan.

Antidemocratische houdingen naar studierichting (gegevens 2007)

Gegeven de grote consensus over democratie zijn ook de verschillen tussen de studierichtingen klein. De grootste voorstanders van de vertegenwoordigingsdemocratie vindt men in de politieke en sociale wetenschappen en de agogiek; de meest kritische houdingen zijn het frequents bij de studenten psychologie, criminologie en economie.

D) Ethnocentrisme

De houding tegenover migranten is onder de studenten eerder dubbelzinnig. Enerzijds is een grote meerderheid overtuigd dat de aanwezigheid van verschillende culturen onze samenleving verrijkt, anderzijds twijfelen de studenten toch behoorlijk of die aanwezigheid wel een economische meerwaarde heeft.

Tabel 10: frequentieverdeling: ethnocentrisme

	Oneens			Noch eens noch oneens			Eens		
	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007
1	/	/	8.0	/	/	17.5	/	/	74.5
2	60.3	34.4	53.1	23.9	33.2	33.8	15.9	32.4	13.1
3	/	/	19.2	/	/	34.4	/	/	46.4
4	72.1	48.4	79.2	16.8	30.4	16.1	10.9	10.9	4.7
5	74.0	45.4	/	17.5	30.6	/	8.5	24.0	/
6	51.2	33.6	/	25.5	27.7	/	23.3	38.7	/

1 De aanwezigheid van verschillende culturen verrijkt onze samenleving

2 De gastarbeiders komen hier profiteren van de sociale zekerheid

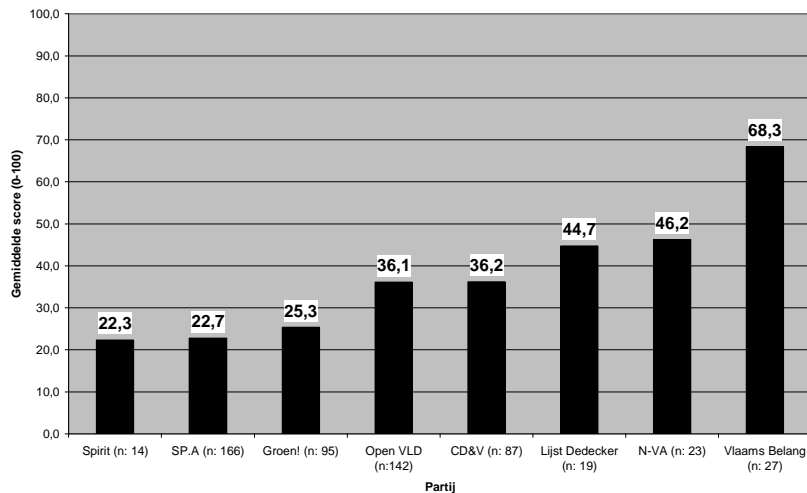
3 De migranten dragen bij tot de welvaart van het land

4 Migranten zijn over het algemeen niet te vertrouwen

5 Gastarbeiders nemen ons werk af

6 In sommige buurten doet de overheid te veel voor de migranten en te weinig voor de Belgen die er wonen

Ethnocentrisme naar partijvoorkeur (gegevens 2007)

Van alle houdingen van de nieuwe breuklijn zijn de verschillen tussen de studentenelectoraten voor ethnocentrisme het grootst. Men kan hier vier groepjes onderscheiden. De minst ethnocentrische houding vindt men bij de electoraten van Spirit, SP.a en Groen!, een centrumpositie wordt ingenomen door de studenten met een voorkeur voor Open VLD en CD&V, behoorlijk onverdraagzaam zijn de studenten met een voorkeur voor Lijst Dedecker en N-VA. Het Vlaams Belangelectoraat neemt een extreme positie in en onderscheidt zich nog duidelijk van de andere radicaal rechtse electoraten.

Indien we terugkoppelen naar de andere houdingen van de nieuwe breuklijn is het duidelijk dat studenten die voor het Vlaams Belang kiezen zich het meest onderscheiden van de electoraten van de andere partijen door hun ethnocentrische houding.

Als we terugblikken op de vier verschillende houdingen, zien we dat de verschillende electoraten zich op elk van de houdingen op een vrij gelijkaardige manier positioneert. De meest linkse, dat is verdraagzame, democratische, niet-autoritaire en solidaire houding, wordt altijd ingenomen door de aanhangers van SP.a en Groen!. Het electoraat van Spirit hoort daar duidelijk bij, behalve voor wat de steun voor de vertegenwoordigingsdemocratie betreft. In dat opzicht stellen de Spiritaanhangers zich even negatief op als de aanhangers van radicaal rechtse partijen als het Vlaams Belang en Lijst Dedecker.

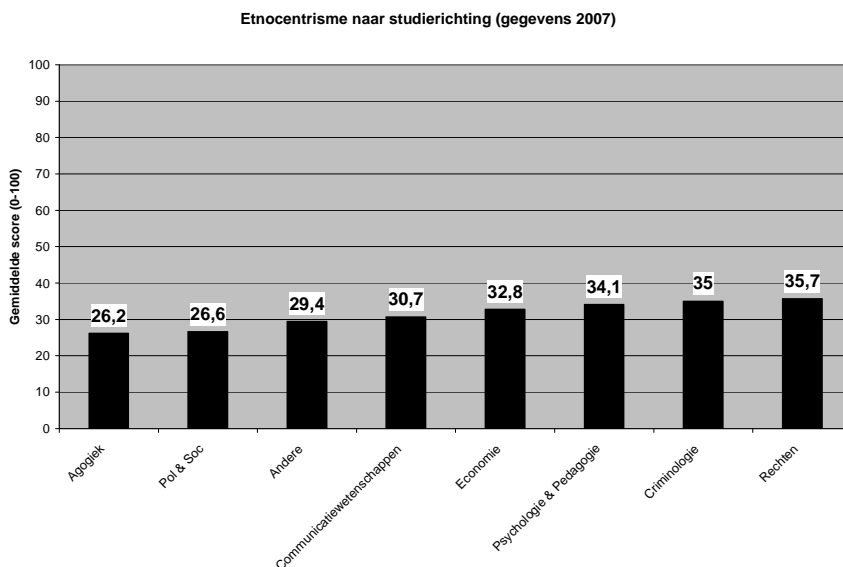
De meest rechtse, minst verdraagzame, minst democratische, meest individualistische, meest autoritaire positie wordt altijd ingenomen door de aanhangers van het Vlaams Belang. Een zeer gelijkaardig profiel hebben de voorstanders van Lijst Dedecker en N-VA. Enkel wat het autoritarisme betreft nemen de aanhangers van de soms wat libertaire Dedecker een duidelijke middenpositie in.

De centrumposities worden nagenoeg altijd bekleedt door de aanhangers van Open VLD en CD&V.

Dit alles zal worden bevestigd als we naar de nieuwe breuklijn in haar geheel kijken. Evident is echter al dat de partijvoorkeur van de studenten op een duidelijke, vrij sterke en consistente wijze samenhangt met hun opvattingen en overtuigingen. Het is onmogelijk dat zo'n duidelijke en consistente relatie tussen opvattingen en partijvoorkeur zou optreden, indien die laatste volkomen of grotendeels het gevolg is van de aantrekkingskracht van wisselende thema's en

persoonlijkheden. Het is waarschijnlijk dat de houdingen ook de criteria aanreiken waarmee thema's en personen worden beoordeeld.

Als we de gemiddelde ethocentrismescore uitsplitsen naar studierichting, vinden we anders dan bij de politieke partijen geen richtingen die er echt uitspringen. We zien daarentegen een vertrouwd patroon met de studenten agogiek (26) aan de ene zijde en de studenten rechten en criminologie (36) aan het andere uiterste.

E) De Nieuwe breuklijn in haar geheel

Na de afzonderlijke componenten van de nieuwe breuklijn te hebben voorgesteld en besproken kunnen we de gemiddelde score voor de nieuwe breuklijn in haar geheel berekenen en uitsplitsen naar partijvoorkeur en studierichting. Omdat de samenstellende houdingen onderling sterk samenhangen levert dat geen verrassende resultaten op. De linkse posities worden ingenomen door SP.a, Groen! en Spirit. Open VLD en CD&V bekleeden een middenpositie. Lijst Dedecker, N-VA en Vlaams Belang vormen een nieuw, radicaal rechts.

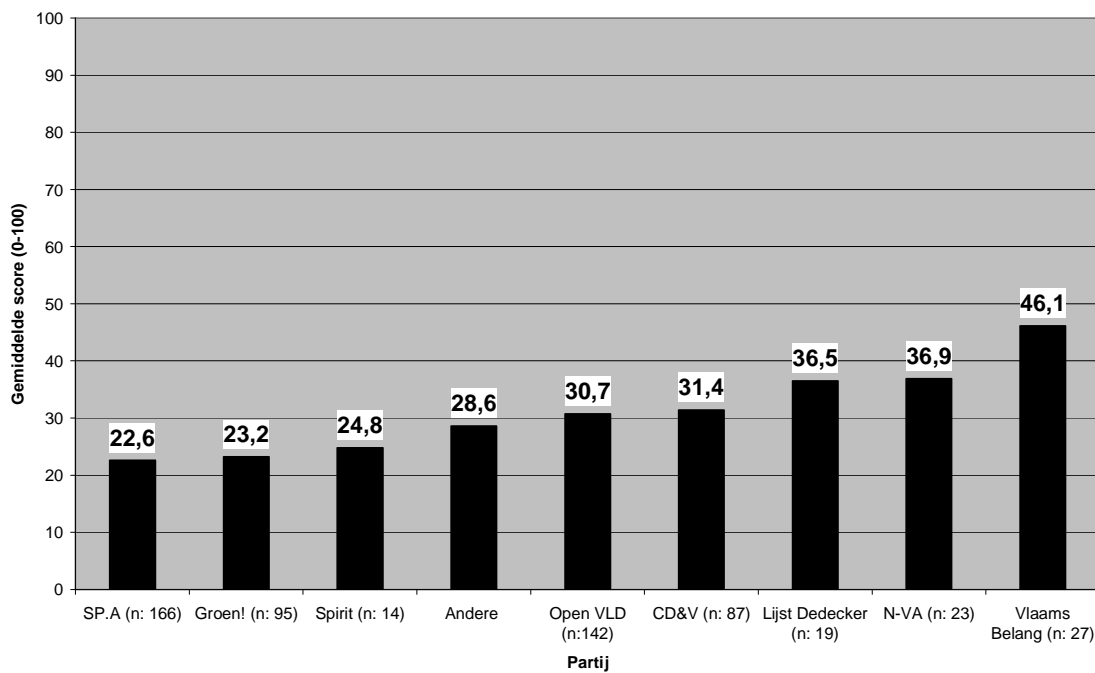
Deze sociaal-culturele breuklijn werd nieuwe breuklijn genoemd omdat zij de posities onderscheidde die werden ingenomen met betrekking tot kwesties die in de jaren tachtig en negentig hoog op de politieke agenda stonden: migranten en de multiculturele samenleving, democratie en politiek gesjoemel, een solidaire verzorgingsstaat of een meer geresponsabiliseerde ieder-voor-zichsamenleving, gezagskwesties en de omgang met criminaliteit. Het "nieuwe" van de breuklijn sloeg toen ook op het gegeven dat nieuwe partijen op die kwesties diametraal

tegengestelde posities innamen, Agalev (nu Groen!) aan de linkerkant, Vlaams Blok (Vlaams Belang) aan de rechterkant. Als men kijkt naar de houdingen en partijvoorkeur van de studenten in 2007, stelt men vast dat Groen! zijn monopoliepositie ter extreem linkerkant van de nieuwe breuklijn is verloren en die nu deelt met Spirit en SP.a. De SP.a in zijn geheel heeft in de loop van de jaren negentig – en naarmate zij haar traditionele achterban is verloren – een weg afgelegd van een centrumpositie op de nieuwe breuklijn naar een uitgesproken linkse positie. Bij de studenten bekleedt het SP.a-electoraat zelfs de meest linkse positie. Dat is een eigenheid van die groep. De hogeropgeleide SP.a-kiezers hebben op de nieuwe breuklijn altijd een linkse positie ingenomen dan het geheel van dat electoraat. Aan de rechterkant van de nieuwe breuklijn bekleedt het Vlaams Belang nog steeds afgetekend de extreme positie. Het is ook opvallend dat, te oordelen op basis van de studenten, nieuwe partijen het daar goed doen en precies in die nieuw-rechtse kavel van opvattingen bloeien. Elk van die partijen heeft ook een eigenheid. N-VA is duidelijk een radicaal rechtse partij, maar trekt die rechtse studenten aan die meer dan hun geestesgenoten verknocht zijn aan de vertegenwoordigingsdemocratie. Lijst Dedecker trekt ook rechtse studenten aan, maar deze verschillen van hun geestesgenoten omdat ze minder autoritair zijn.

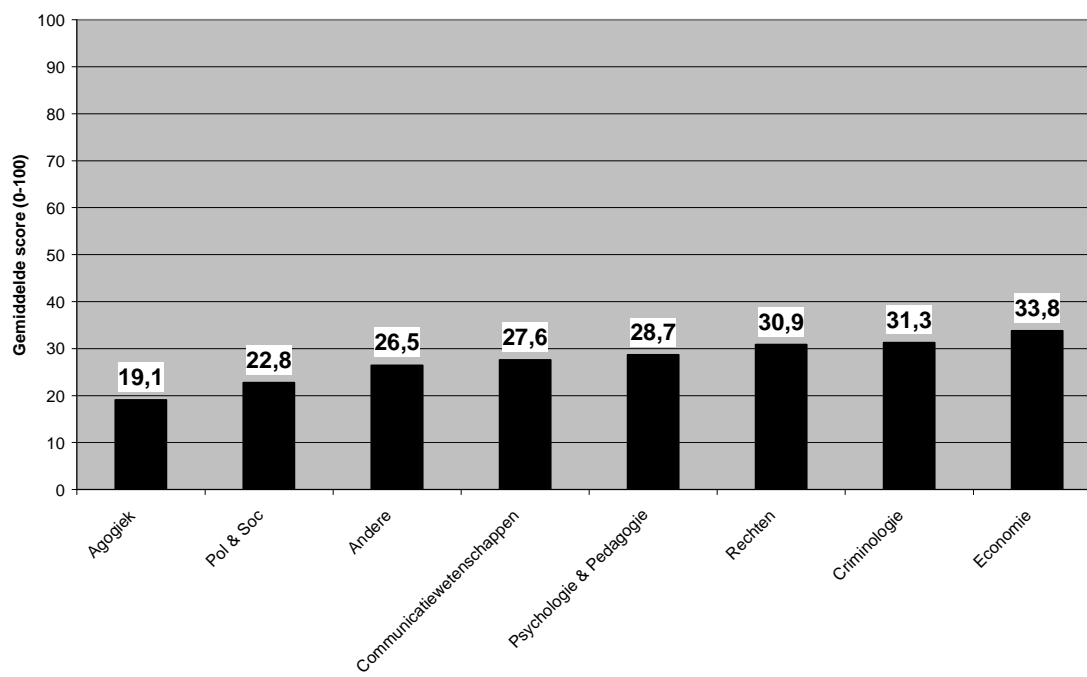
Ook de studierichtingen verschillen in hun positie op de nieuwe breuklijn. We krijgen hier een inmiddels vertrouwd beeld. De studenten Agogiek en Politieke en sociale wetenschappen nemen de meest linkse positie in, de studenten rechten, criminologie en economie de meest rechtse. De verschillen naar studierichting zijn welteverstaan veel minder uitgesproken dan die naar partijvoorkeur. Ze zijn echter wel opmerkelijk. Omdat we de studenten bevragen bij de start van het academiejaar kunnen we met volle zekerheid zeggen dat de politieke opvattingen van de studenten nog niet beïnvloed werden door hun nieuwe universitaire omgeving, maar rechtstreeks of onrechtstreeks hun studiekeuze hebben beïnvloed. Wat men gaat studeren wordt ten dele bepaald door de maatschappelijke en politieke houdingen die men heeft.

Wat betreft de kartels is het duidelijk dat zowel voor de samenstellende houdingen als de nieuwe breuklijn in zijn geheel, de spanning binnen het studentenelectoraat van SP.a/Spirit veel kleiner is dan bij CD&V/N-VA. N-VA blijkt qua sociaal-culturele opvattingen een veel rechtser studentenelectoraat aan te spreken dan CD&V.

Sociaal-culturele breuklijn naar partijvoorkeur (gegevens 2007)

Sociaal-culturele breuklijn naar studierichting (gegevens 2007)

4.2 DE OUDE BREUKLIJN

Naast de nieuwe breuklijn onderscheiden we ook een oude breuklijn. De oude breuklijn, ook wel klassieke links-rechts breuklijn genoemd, heeft betrekking op herverdelingsvraagstukken en de rol die een overheid daarin te spelen heeft. Aan het ene uiterste bevindt zich het socialistische en aan het andere het liberale gedachtegoed. Hoewel voorgesteld als een een-dimensionele breuklijn, kunnen er m.b.t. de sociale opvattingen van mensen ten minste drie subdimensies worden onderscheiden: de mate waarin men ongelijkheden in Vlaanderen erkent en men bereid is deze uit de wereld te helpen (1: gelijkheidsstreven), de bereidheid zelf bij te dragen tot de sociale zekerheid (2) en de houding ten aanzien van de welvaartsstaat (3). Hoewel verwacht kan worden dat de verschillende dimensies onderling nauw samenhangen, hoeft dit niet noodzakelijk het geval te zijn. Zo is het bijvoorbeeld niet onmogelijk dat bepaalde mensen een groot voorstander zijn van een doorgedreven sociaal beleid maar niet tevreden zijn over de manier waarop dit vandaag georganiseerd is.

Terwijl het gelijkheidsstreven heel frequent wordt bevraagd in de studentenpoll, werd slechts af en toe gepeild naar de bereidheid tot eigen bijdrage aan de sociale zekerheid en de mening over de inrichting van de welvaartsstaat. We bekijken daarom eerst de frequentieverdeling van de items die het gelijkheidsstreven meten. We geven de cijfers voor 1999 en 2007 (2007 omdat het om de meest recente bevraging gaat; 1999 omdat alleen bij die poll de andere dimensies ook bevraagd werden; de evolutie van het gelijkheidsstreven wordt in punt 4.3 besproken).

Tabel 11: frequentieverdeling: oude breuklijn

Items	Oneens			Noch eens noch oneens			Eens		
	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007	Poll 1999	6 ^{de} jaar	Poll2007
1	14.0	/	20.4	23.0	/	43.0	63.0	/	36.7
2	61.2	57.2	60.4	26.0	32.7	30.8	12.8	10.1	8.8
3	8.6	7.8	9.9	13.2	23.5	17.5	78.2	68.7	72.6
4	36.7	/	45.8	25.8	/	31.1	37.5	/	23.1
5	19.7	/	19.0	30.3	/	41.7	50.0	/	39.3
6	24.3	16.3	35.6	37.4	43.3	37.6	38.3	40.4	26.8
7	11.0	11.4	11.3	17.5	26.9	25.9	71.5	61.7	62.8

1 In Vlaanderen maken de grote bazen winst ten koste van de arbeiders

2 De verschillen tussen de hoge en de lage inkomsten moeten blijven zoals ze zijn

3 De verschillen tussen rijk en arm zijn nog steeds te groot

4 Luxeproducten zouden zwaarder moeten worden belast

5 In Vlaanderen worden de rijke mensen steeds rijker en de arme steeds armer

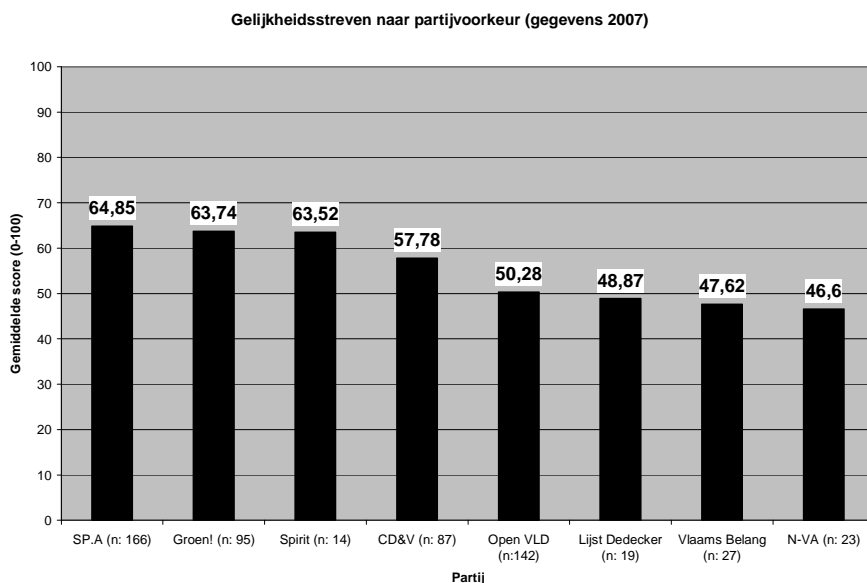
6 De overheid zou de inkomens moeten herverdelen ten voordele van de zwakkeren in de maatschappij

7 De klassenverschillen zouden kleiner moeten zijn dan nu

Score op de gesommeerde schaal: poll 1999: 62.7; poll 2007; 58.1

Vergelijken we eerst de twee edities van de studentenpoll. Studenten uit 2007 blijken economisch rechtser te zijn dan de studenten uit 1999. Het gesommeerde verschil van 4,6 punten verhult een aantal grotere verschillen op itemniveau. Het item 'in Vlaanderen maken de grote bazen winst ten koste van de arbeiders' bijvoorbeeld, kon in 1999 bij meer dan 63 procent van de studenten op instemming rekenen terwijl dit in 2007 slechts bij iets minder dan 37 procent het geval is. Voor het betrokken item zien we dat, net zoals bij de andere items, er in vergelijking met 1999 een hoger percentage van de studenten voor de middencategorie opteert.

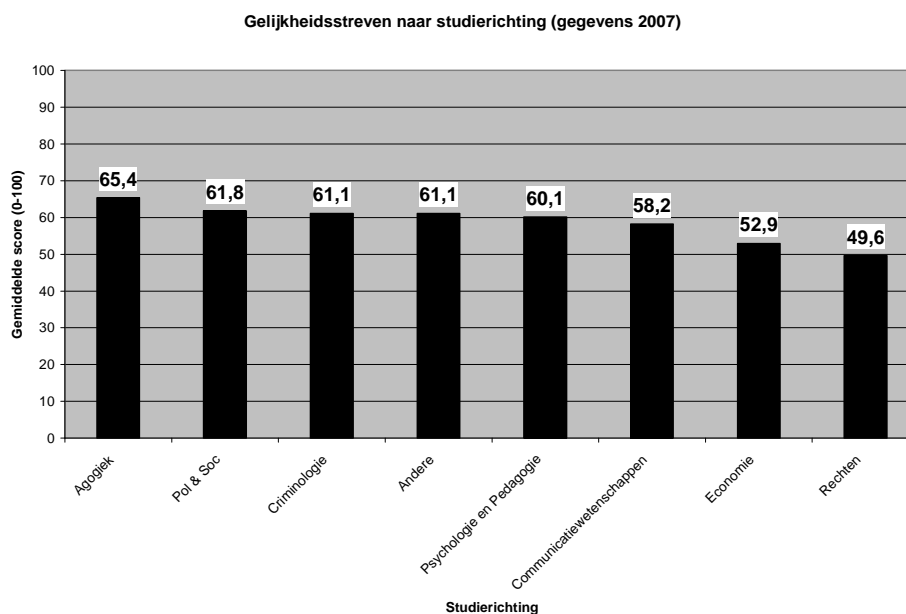
In het algemeen zijn de studenten eerder links. De frequentieverdeling vertelt ons dat 60 tot 80 procent het eens is met uitspraken over het bestaan van ongelijkheden in onze samenleving. In 1999 is 50 procent van de studenten het zelfs eens met de uitspraak dat de kloof tussen rijk en arm nog steeds toeneemt in Vlaanderen, een percentage dat in 2007 afgenomen is tot iets minder dan 40 procent. De uitspraken over wie (de overheid) en op welke manier (belasting op luxeproducten) men deze ongelijkheid zou moeten wegwerken, kunnen maar rekenen op de steun van ongeveer een derde (in 1999) tot een vierde (in 2007) van de studenten.

De politieke electoraten hebben duidelijk een verschillende visie op het gelijkheidsstreven (gegevens 2007). Aan de ene kant bevinden zich de studenten die voor Groen!, de SP.a of Spirit zouden stemmen. Aan het andere uiterste vinden

we diegenen die voor N-VA, Vlaams Belang, Lijst Dedecker of Open VLD zouden stemmen. De eerste groep erkent dat er ongelijkheid is en dat deze zonder twijfel weggewerkt moet worden. De tweede groep geeft blijk van veel minder gelijkheidsstreven. Terwijl de studenten met een voorkeur voor Open VLD op de nieuwe breuklijn, samen met het CD&V-studentenelectorat een centrumpositie innemen, zien we dat ze op de klassieke links-rechtbreuklijn, die te maken heeft met verdelingskwesties, een meer uitgesproken rechtse positie innemen, vergelijkbaar met die van de electoraten van Lijst Dedecker, N-VA en Vlaams Belang. De CD&V-aanhang neemt zowel op de oude als op de nieuwe breuklijn een centrumpositie in. Een houding die, voor wat de oude breuklijn betreft, tussen 1999 en 2007 bij de studenten meer aanhangers vindt.

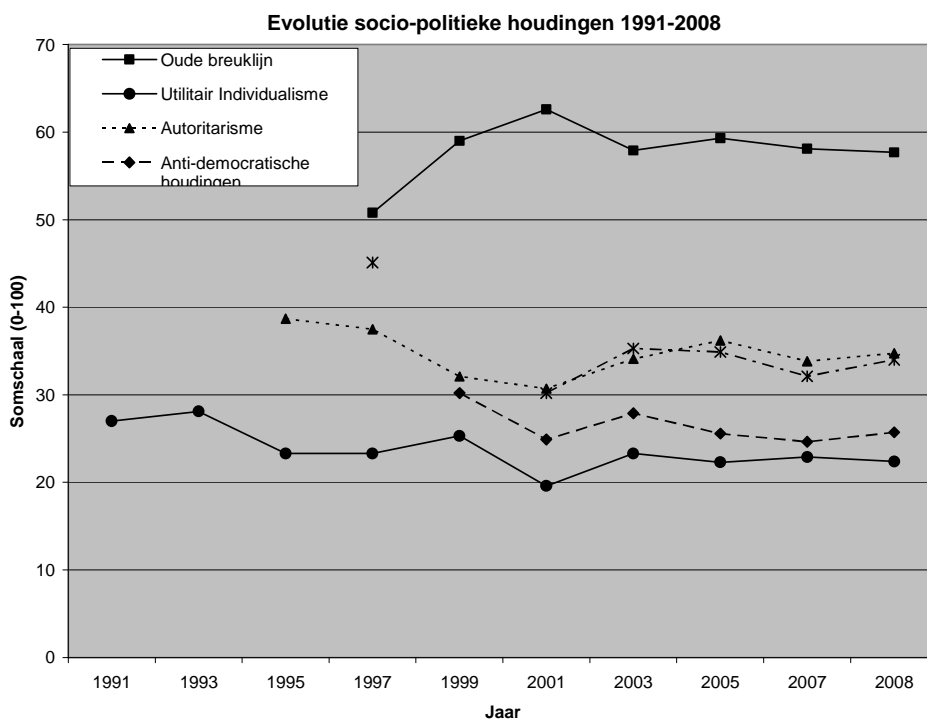
Volledig in lijn met de reeds gerapporteerde bevindingen zien we ook hier een duidelijk verband tussen het gelijkheidsstreven en de gekozen studierichting. De studenten agogiek, die voornamelijk voor Groen! en SP.a stemmen, zijn het meest links. De studenten rechten zijn het meest rechts. Het verschil tussen beide extremen bedraagt meer dan 15 procentpunten.

4.3 DE EVOLUTIE VAN DE SOCIO POLITIEKE HOUDINGEN

Bij de start van ons overzicht verduidelijkten we reeds hoe we houdingen precies meten. Als we de evolutie willen nagaan van de houdingen, dan is het noodzakelijk

steeds te werken met identiek dezelfde items. Hoewel we er bij de keuze van de items vanuit gaan dat zij in principe onderling uitwisselbaar zijn, maakt de exacte inhoud en verwoording van een item wel degelijk een verschil voor het gemiddelde van het item. Het schetsen van de evolutie kan daarom alleen voor jaargangen waar dezelfde items worden bevroegd. Zoals uit het voorgaande overzicht al bleek, betekent dit een beperking van het aantal vergelijkingspunten. Voor de jaren 1997 en 1999 hebben we alsnog geprobeerd om schalen te construeren die tot op grootte hoogte vergelijkbaar zijn met deze na 2001, zij het niet perfect. Enige voorzichtigheid bij de interpretatie van de evoluties van de houdingen is dan ook geboden.

Bespreken we eerst de tendensen voor de houdingen geassocieerd met de nieuwe breuklijn. Utilitair individualisme werd in elke studentenpoll bevroegd. De grafiek toont dat tussen 1991 en 2008 het gemiddelde utilitair individualisme lichtjes afnam van iets onder de 30 punten tot iets boven de 20 punten. Autoritarisme maakte in de periode 1995-2008 een golfbeweging met een afname tot 2001 gevolgd door een toename in 2003 en 2005. Indien we de tendensen voor de afzonderlijke houdingen van de nieuwe breuklijn onderling vergelijken, dan valt ook op dat deze sinds 1999 (5 meetpunten) nagenoeg identiek zijn. Indien in een bepaald jaar de steun voor bijvoorbeeld autoritarisme toeneemt, dan neemt ook de

steun toe voor houdingen als utilitair individualisme, antidemocratische houdingen en ethnocentrisme. Als de steun voor een van die houdingen afneemt, volgen ook de andere houdingen. Dat is een belangrijke vaststelling omdat ze aantoonde dat de houdingen van de nieuwe breuklijn niet alleen onderling sterk samenhangen, maar bovendien ook evolueren in dezelfde richting. Dat wijst erop dat onderzoek naar de nieuwe breuklijn in haar geheel zeker is aangewezen en dat men zich niet mag beperken tot onderzoek over de deelcomponenten.

Voor de oude of sociaal-economische breuklijn zien we een stijging – een linkser worden – tussen '97 en '99 en vanaf dan een kleine, maar vrij gestage daling of een rechtser worden. Bij het lezen van de grafiek dient men er rekening mee te houden dat hoge waarden voor de nieuwe breuklijn wijzen op een rechtse positie en hoge waarden voor de oude breuklijn op een linkse positie. Als men daar rekening mee houdt, ziet men dat de grafiek aantoonde dat de twee breuklijnen eigenlijk in dezelfde richting evolueren. Zij vormen elkaars spiegelbeeld. Als de studenten linkser worden op de nieuwe breuklijn, worden ze ook linkser op de oude breuklijn en als ze naar rechts evolueren op de ene breuklijn, evolueren ze ook naar rechts op de andere. We krijgen hier dus een stevige indicatie dat de oude en nieuwe breuklijn, althans bij studenten, samenhangen aangezien zij beiden een gelijkaardige evolutie doormaken. Vanaf 2000 is er een kleine, maar duidelijke verrechtsing van de studenten.

Die stelling wordt bevestigd als we ze toetsen aan de hand van de partijvoorkeur. Op basis van het verband tussen de oude en nieuwe breuklijn en het stemgedrag kunnen we de politieke partijen groeperen in links, centrum en rechts⁶. Onderstaande figuur maakt duidelijk dat er in de evolutie drie duidelijke fasen te onderscheiden zijn waarin de verhoudingen tussen links en het centrum wijzigen. In de 10 jaar tussen 1989-1999 winnen de centrumpartijen geleidelijk aan populariteit. De linkse partijen leveren de kiezers hiervoor. In de periode 1999-

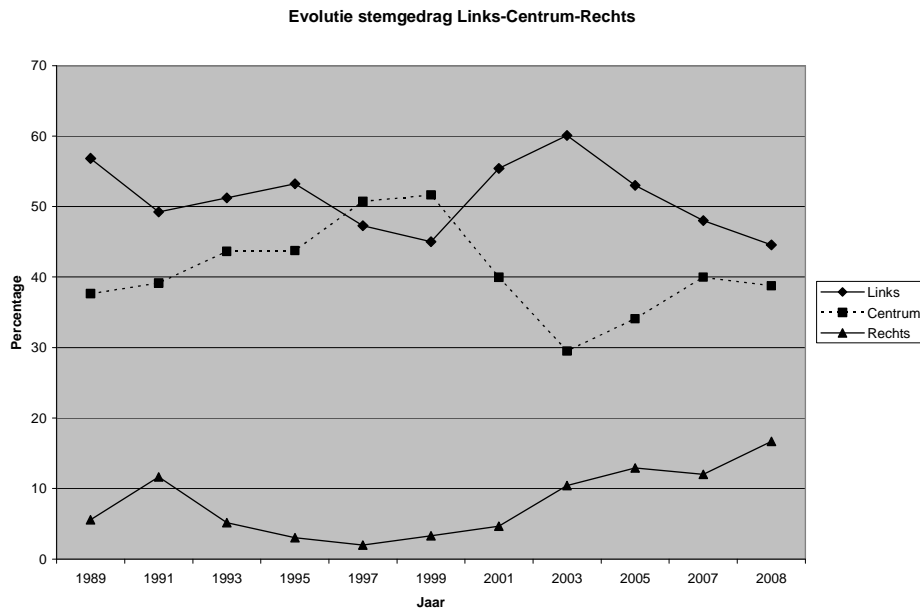
⁶ Onder links plaatsen we SP.a en Groen! maar ook PVDA en voor de oudere jaargangen ook SAP en KPB. Onder centrum plaatsen we CD&V, Open VLD en VU. Onder rechts plaatsen we Vlaams Belang en Lijst Dedecker, N-VA maar voor de oudere jaargangen ook Rossem, Nationaal Front, Banaan en WOW (voor de twee laatste partijen waren er minder dan 5 studenten die op de betrokken partijen zouden stemmen). We benadrukken dat naar gelang de jaargang andere partijen dan deze die vermeld werden niet in de berekening opgenomen werden.

2003 verandert die trend bruusk van richting. De centrumpartijen verliezen fors en zakken weg tot ongeveer 30 procent, ruim 10 procentpunten onder het niveau van 1989. Het linkse electoraat wint in dezelfde periode ongeveer 15 procentpunten en bekoren op hun hoogtepunt in 2000 nagenoeg 60 procent van de studenten. Een winst die ze in de periode 2003-2008 even snel terug kwijt raken. Het zijn dan weer de centrumpartijen die winnen.

De rechtse partijen spelen in dat verhaal slechts een bescheiden rol. Daar komt nog bij dat de rol van het Vlaams Belang in de evolutie van rechts bij studenten, en in tegenstelling met deze voor Vlaanderen, bescheiden is. De opstoot van rechts in 1991 is bijvoorbeeld niet de weerslag van de groei van het Vlaams Belang in de betrokken periode in de bevolking (zie tabel 2), maar het resultaat van de partij ROSSEM die een gedeelte van de studenten kon bekoren. Men kan discussiëren over de vraag of ROSSEM bij de rechtse partijen dient te worden gerangschikt. Op basis van de houdingen van de studenten die een voorkeur hadden voor die partij, leek ons dat de beste klassering⁷. In die context valt het op dat een rechtse partij zonder racistisch discours bij studenten het in relatieve zin, in de betekenis van de vergelijking studentenscore met verkiezingscore, beter doet dan het Vlaams Belang. Politieke nieuwkomer Lijst Dedecker haalde in de poll van 2007 meteen 3,2 procent van de stemmen terwijl Vlaams Belang, die in Vlaanderen veel groter is dan Lijst Dedecker, amper een procentpunt meer haalde. In 2008 haalt Lijst Dedecker bij studenten meer dan dubbel zoveel stemmen als het Vlaams Belang. De opmars van rechts na 2000 is dus slechts voor een klein gedeelte het gevolg van een toegenomen populariteit van Vlaams Belang en vloeit vooral voort uit een toegenomen populariteit van N-VA en de komst van Lijst Dedecker.

Tabel 12: Evolutie partijvoorkeur ingedeeld in Links – Centrum – Rechts over periode 1989-2007 (Percentages)											
	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2008
Links	56.83	49.24	51.23	53.23	47.28	45.03	55.41	60.07	53.01	47.99	44.58
Centrum	37.64	39.14	43.63	43.75	50.74	51.66	39.96	29.50	34.08	39.97	38.75
Rechts	5.54	11.62	5.15	3.02	1.98	3.31	4.64	10.43	12.92	12.04	16.67
Totaal N	271	327	408	464	404	513	453	556	449	573	480

⁷ Zo was in 1991 de score voor utilitair individualisme voor de Rossem-kiezers (34.7) sterk vergelijkbaar met deze van de Vlaams Blok- kiezers (35.7). Andere houdingen van de nieuwe breuklijn werden toen niet bevraagd.

4.4 DE RELATIE TUSSEN DE OUDE EN NIEUWE BREUKLIJN

Bij de studenten blijken de posities op de twee breuklijnen inderdaad samen te hangen. Wie links is op de ene, heeft ook een behoorlijke kans links te zijn op de andere. De correlatie (de coëfficiënt die de sterkte van die samenhang meet) heeft een matige tot sterke waarde die, afhankelijk van het observatie jaar schommelt tussen -0.18 en -0.30 (zie tabel 13). De waarde is negatief omdat, zoals eerder gemeld, de schalen in tegengestelde richting gecodeerd zijn. Bij studenten hangen de oude en nieuwe breuklijn relatief sterk negatief samen. Studenten die pleiten voor herverdelingsmaatregelen (hoge score op de oude breuklijn) zijn ook studenten die laag scoren op de nieuwe breuklijn en dus weinig ethnocentrisch, autoritair en utilitair individualistisch zijn en een positieve houding hebben ten aanzien van het democratisch bestel.

Tabel 13: bivariate (Pearsons product moment) correlatie tussen de oude en nieuwe breuklijn bij studenten en representatieve steekproeven in de bevolking.

	Studentenpoll	Draagvlak van de solidariteit ^a (19-75 jaar)		Welzijn ^b (19-75 jaar)	
		Totaal (N)	Universitair geschoolden	Totaal	Universitair geschoolden
1999	-0.240 (531)				
2000	-0.253 (552)				
2001	-0.183 (611)	0.153 (3425)	-0.180 (198)		
2002	-0.221 (533)				
2003	-0.304 (521)				
2005	-0.234 (583)				
2006	/			0.119 (412)	-0.240 (300)
2007	-0.228 (570)				

Opmerking: alle correlaties significant tot op p .000

^a Technisch verslag zie Elchardus & Tresignie (2002)

^b Technisch verslag zie: Smits & De Groof (2006)

Zo'n samenhang lijkt evident, maar dat is hij niet. We vinden hem bij studenten en in onderzoek bij de ganse bevolking bij mensen die student zijn geweest en een universitair diploma hebben. Voor de hoogopgeleide leden van de samenleving lijkt het met andere woorden evident dat wie een linkse positie inneemt met betrekking tot de sociaal-culturele kwesties ook een linkse positie inneemt met betrekking tot de sociaal-economische kwesties. Wie voor meer gelijkheid is, voor een stevige sociale zekerheid is doorgaans ook voor verdraagzaamheid, verdedigt de democratie, verwerpt autoritarisme en harde repressie en verwerpt een individualistische denken dat solidariteit ondergraaft. Zo denken de hoger opgeleiden in de samenleving. Zo denkt niet de bevolking in haar geheel. Als we de relatie tussen de breuklijnen bekijken voor de bevolking in haar geheel (zie tabel 4.6 onder kolom "Totaal"), zien we dat er een positieve correlatie is (0.15 in 2001 en 0.12 in 2007). Dat zijn geen sterke correlaties, maar ze wijzen erop dat voor de bevolking in haar geheel en in het bijzonder voor de minder hoog opgeleiden een sterk gelijkheidstreven en dus een linkse positie op de oude breuklijn, best gepaard kan gaan met en in feite eerder gepaard gaat met een rechtse positie op de nieuwe breuklijn. Het is uiteraard dat kiezerspubliek dat de linkse partijen verlaat, dikwijls voor radicaal rechts, als ze zich consistent links profileren op beide breuklijnen.

5 Beleidsprioriteiten en politieke voorkeur

De vorige paragrafen lieten duidelijk zien dat de houdingen en opvattingen van de studenten op een duidelijke, logische en consistente wijze samen hangen met hun

politieke voorkeur. Toch is het verband tussen houding en partijvoorkeur niet perfect. Een politieke partij kan de opvattingen, overtuigingen en wensen van een individu slechts benaderen, en maar zelden echt mee overeenstemmen. Een partijkeuze is altijd een keuze tussen benaderingen van het eigen standpunt. In die keuze spelen naast de opvattingen en houdingen nog andere factoren, waaronder ook de perceptie van het belang dat een partij hecht aan de problemen die men zelf prioritair acht. Eerder dan aan te nemen dat de partijkeuze gebaseerd is op een evaluatie van de economische prestaties van de zetelende partijen, kan geargumenteed worden dat een kiezer opteert voor de partij die economische thema's aankaart die de kiezer zelf belangrijk vindt (Maddens, 1994). Daarom kijken we ook naar de samenhang tussen enerzijds mogelijke beleidsthema's, anderzijds partijvoorkeur en ideologische positie op de breuklijnen. Daartoe werd in 1999 de volgende vraag voorgelegd aan studenten *"stel dat jij het voor het zeggen had en dat je 4 miljard zou mogen investeren in schijven van telkens 1 miljard. Aan welke 4 beleidsdoelen zou je telkens 1 miljard besteden?"*.

Tabel 14: Percentage dat prioriteit geeft aan bepaalde beleidsdomeinen (1999)

Beleidsdomeinen	Meisjes	Jongens	Totaal
Tewerkstelling creëren	55.9	46.0	51.8
Onderzoek naar AIDS stimuleren	41.3	25.4	34.9
Meer bossen en groen voorzien	32.4	37.1	34.1
Belastingen verminderen	32.1	35.5	33.3
Steun voor Derde Wereld verhogen	31.9	19.8	27.0
De ongelijkheid verminderen	27.9	25.0	26.7
De veiligheid en beveiliging verhogen	22.2	25.0	23.2
De minimuminkomens verhogen	18.5	24.2	20.7
Het openbaar vervoer verbeteren	14.9	25.4	19.0
Jonge criminelen opvangen	22.2	22.2	18.8
De jeugdbewegingen en jeugdinitiatieven helpen	16.7	14.9	16.0
De waterwegen zuiveren	13.8	15.7	14.5
De overheid moderniseren	9.9	19.8	13.7
De opvang van asielzoekers verbeteren	13.6	7.3	11.1
De politie verbeteren via aangepaste opleiding en hogere lonen	6.3	11.3	8.2
De subsidies voor universiteiten verhogen	7.3	7.7	7.4
Jaarlijks een contingent immigranten toelaten en helpen te integreren	7.0	7.7	7.3
Jonge kunstenaars ondersteunen	4.7	8.5	6.2
Meer sportinfrastructuur bouwen	2.3	10.5	5.5
Verkrachters beter bewaken	3.9	3.2	3.6

Het beleidsdomein dat, in 1999, de topprioriteit heeft bij de studenten is het creëren van tewerkstelling. Dit is enigszins verwonderlijk daar de kans op

werkloosheid voor universitair en bijzonder klein is. Dit wijst erop dat zij in hun keuze van thema's niet enkel door de eigen zorgen worden gedreven, maar rekening houden met wat hun belangrijke maatschappelijke problemen lijken. Op de tweede plaats zouden de studenten het onderzoek naar AIDS stimuleren gevolgd door het voorzien van meer bossen en groen, het verminderen van de belastingen en het verhogen van de steun voor de Derde Wereld, het verkleinen van ongelijkheid en het verhogen van de veiligheid en de beveiliging.

In de keuze van beleidsprioriteiten tekenen zich een aantal genderverschillen af. Deze zijn soms vrij groot, maar de algemene rangorde van prioriteiten is nagenoeg dezelfde voor beide geslachten. Meisjes hechten wel veel meer belang dan jongens aan het stimuleren van AIDS-onderzoek en het steunen van de Derde Wereld. Ook het creëren van tewerkstelling is voor hen belangrijker. Jongens geven op hun beurt meer prioriteit aan het verhogen van de minimuminkomens, aan de verbetering van het openbaar vervoer en aan de modernisering van de overheid.

De prioriteit die gegeven wordt aan beleidsdomeinen hangt voor een aantal van die domeinen duidelijk samen met de partijvoorkeur. Dat is het geval voor:

- de ongelijkheid verminderen
- veiligheid en beveiliging verhogen
- minimuminkomens verhogen
- belastingen verminderen
- verkrachters beter bewaken
- politie verbeteren via aangepaste opleiding en hogere lonen
- meer sportinfrastructuur bouwen
- de opvang van asielzoekers verbeteren
- autosnelwegen bouwen.

Tabel 15: Invloed beleidsprioriteiten op de partijvoorkeur (1999)

	Ongelijkheid verminderen		Veiligheid verhogen		Minimuminkomens verhogen		Belastingen verminderen		Totaal
	Neen	Ja	Neen	Ja	Neen	Ja	Neen	Ja	
	CVP	4.4	2.6	4.5	2.2	3.7	4.9	3.6	
SP	9.4	9.8	10.1	7.4	8.1	14.8	8.8	10.8	9.5
VLD	27.4	19.6	22.1	36.0	26.0	23.0	20.0	35.9	25.3
Agalev	24.8	41.8	33.3	16.2	32.5	17.2	34.5	19.0	29.3
VU	14.3	11.8	12.6	16.9	13.1	15.6	13.5	13.8	13.6
Blok	3.5	1.3	1.4	8.1	3.3	1.6	2.3	4.1	2.9
Andere	11.7	9.8	11.5	10.3	10.5	13.9	13.2	7.2	11.2
Blanco/ongeldig	4.4	3.3	4.5	2.9	2.8	9.0	3.9	4.6	4.1
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	$\chi^2=17.9$; df=7; p=0.01		$\chi^2=39.0$; df=7; p=0.00		$\chi^2=24.2$; df=7; p=0.00		$\chi^2=30.2$; df=7; p=0.00		

Omwille van de te kleine aantallen worden enkel de eerste vier beleidsdomeinen besproken (zie tabel 15). Meer dan 40 procent van diegenen die prioriteit geven aan de vermindering van de ongelijkheid stemt voor Agalev (nu Groen!). Slechts 20 procent van deze mensen stemt voor (Open)VLD. Voor het verhogen van de veiligheid en beveiliging is het omgekeerde van toepassing. 36 procent van de studenten die dit thema belangrijk vinden stemt voor (Open)VLD, slechts 16 procent zou in dit geval voor Agalev (nu Groen!) stemmen.

Studenten die prioriteit geven aan het verhogen van de minimuminkomens stemmen relatief meer voor de SP(.a) en relatief minder voor Agalev (nu Groen!). Studenten die hun prioriteit leggen bij het verminderen van de belastingen zijn relatief meer terug te vinden bij het (Open)VLD-electoraat en minder bij de Agalev (nu Groen!)-kiezers.

Aanhangers van (Open) VLD en Vlaams Blok (nu Vlaams Belang) willen belastingen verminderen en veiligheid verhogen. Aanhangers van Agalev (nu Groen!) willen ongelijkheid verkleinen. Aanhangers van SP(.a) willen minimumlonen verhogen. Het verschil tussen de aanhangers van Groen! en SP.a zit hem gedeeltelijk in de houding ten opzichte van de instellingen die voor ongelijkheid moeten zorgen. Beide groepen willen meer gelijkheid, maar de aanhangers van Groen! staan wat huiverachtig ten opzichte van de concrete instellingen zoals een overheid of een loonbeleid die daartoe kunnen worden aangewend.

5.1 DE VERSCHILLENDE COMPONENTEN VAN DE NIEUWE BREUKLIJN

In de volgende paragrafen gaan we na of de keuze van thema's ook nauw samenhangt met de houdingen en opvattingen. We overlopen eerste de verschillende componenten van de nieuwe beuklijn.

We deelden de posities op de schaal voor utilitair individualisme op in drie gelijke delen (ongeveer 33% van de studenten in elk deel) (tabel 16). We geven de cijfers weer voor de 11 beleidsdomeinen die het vaakst aangeduid werden. Voor de andere beleidsdomeinen zijn de aantallen zo klein dat de betrouwbaarheid van de verschillen in het gedrang komt (zie tabel 14).

Tabel 16: Beleidsdomeinen op individualisme (%) (1999)

	N	Laag	Midden	Hoog
Tewerkstelling creëren	328	33.5	38.7	27.7
Onderzoek naar AIDS stimuleren	221	33.0	39.4	27.6
Meer bossen en groen voorzien	216	33.3	40.3	26.4
Belastingen verminderen	211	21.3	38.9	39.8
Steun voor Derde Wereld verhogen	171	48.0	31.0	21.1
Ongelijkheid verminderen	169	39.6	36.7	23.7
Veiligheid verhogen	147	20.4	38.8	40.8
Minimuminkomens verhogen	131	27.5	35.9	36.6
Openbaar vervoer verbeteren	120	28.3	41.7	30.0
Jonge criminelen opvangen	119	38.7	40.3	21.0
Jeugdbewegingen helpen	101	31.7	39.6	28.7

Vier beleidsdomeinen verschillen duidelijk, hoewel niet bijzonder sterk, naar de mate van utilitair individualisme. De studenten die van oordeel zijn dat mensen altijd hun eigenbelang nastreven en ook in staat moeten zijn dat te doen, geven prioriteit aan het verhogen van de veiligheid en het verminderen van de belastingen. Zij hechten ook vrij veel belang aan het verhogen van de minimuminkomens. Zowat 40 procent van de studenten die het verminderen van de belastingen en het verhogen van de veiligheid aanstippen als prioriteit behoren tot het derde van de studenten met de hoogste score op utilitair individualisme. Studenten die het utilitair individualisme verwerpen willen vooral de steun aan de Derde Wereld verhogen en verder de ongelijkheid verminderen en jonge criminelen opvangen.

Nagenoeg dezelfde beleidsdomeinen hangen samen met het ethocentrisme (tabel 17). De samenhang is hier veel sterker. De personen die behoren tot het meest ethocentrische derde van de studentenbevolking willen vooral de veiligheid verhogen en de belastingen verminderen. Het verhogen van de minimumlonen is voor hen niet meer echt een beleidsprioriteit. De studenten die behoren tot het minst ethocentrische derde van hun cohorte, willen vooral de steun aan de Derde Wereld verhogen, de ongelijkheid verkleinen en jonge criminelen opvangen.

Tabel 17: Beleidsdomeinen op ethocentrisme (1999)

	N	Laag	Midden	Hoog
Tewerkstelling creëren	328	39.0	30.8	30.2
Onderzoek naar AIDS stimuleren	221	32.6	32.1	35.3
Meer bossen en groen voorzien	216	35.2	28.2	36.6
Belastingen verminderen	211	20.9	28.4	50.7
Steun voor Derde Wereld verhogen	171	51.5	28.1	20.5
Ongelijkheid verminderen	169	47.3	27.2	25.4
Veiligheid verhogen	147	17.0	29.9	53.1
Minimuminkomens verhogen	131	40.5	26.0	33.6
Openbaar vervoer verbeteren	120	36.7	26.7	36.7
Jonge criminelen opvangen	119	45.4	37.8	16.8
Jeugdbewegingen helpen	101	41.6	27.7	30.7

In 1999 werd niet de schaal voor autoritarisme, maar de sterk verwante schaal voor de houding tegenover harde repressie gebruikt. Deze geeft ons weer het vertrouwde beeld, met eveneens een sterke samenhang (tabel 18). Voorstanders van harde repressie willen de veiligheid verhogen en de belastingen verminderen. Meer dan de helft van de studenten dat aangeeft dat ze de belastingen wil verminderen en de veiligheid wil verhogen, is voor een harde aanpak van criminelen (d.w.z. behoort tot het derde van de studenten dat het meest voor zo'n aanpak is). Tegenstanders van harde repressie willen de steun aan de Derde Wereld verhogen, de ongelijkheid verminderen, jonge criminelen opvangen en de steun aan de jeugdbewegingen verhogen.

Tabel 18: Beleidsdomeinen op harde repressie (1999)

	N	Laag	Midden	Hoog
Tewerkstelling creëren	328	30.8	36.0	33.2
Onderzoek naar AIDS stimuleren	221	27.6	31.2	41.2
Meer bossen en groen voorzien	216	31.5	32.4	36.1
Belastingen verminderen	211	19.0	29.4	51.7
Steun voor Derde Wereld verhogen	171	41.5	32.2	26.3
Ongelijkheid verminderen	169	39.6	30.2	30.2
Veiligheid verhogen	147	17.7	27.9	54.4
Minimuminkomens verhogen	131	38.9	29.0	32.1
Openbaar vervoer verbeteren	120	37.5	29.2	33.3
Jonge criminelen opvangen	119	40.3	33.6	26.1
Jeugdbewegingen helpen	101	44.6	28.7	26.7

Het verband tussen de beleidsprioriteiten en het politiek cynisme is zwakker dan voor de andere componenten van de breuklijn (tabel 19). Studenten met een hoge graad van politiek cynisme hebben een voorkeur voor het verminderen van de belastingen en het stimuleren van AIDS-onderzoek. Studenten met een lage graad van politiek cynisme willen investeren in openbaar vervoer.

Tabel 19: Beleidsdomeinen op politiek cynisme

	N	Laag	Midden	Hoog
Tewerkstelling creëren	328	34.9	29.7	35.5
Onderzoek naar AIDS stimuleren	221	27.3	29.5	43.2
Meer bossen en groen voorzien	216	31.0	32.9	36.1
Belastingen verminderen	211	27.3	29.2	43.5
Steun voor Derde Wereld verhogen	171	32.0	27.8	40.2
Ongelijkheid verminderen	169	36.3	29.8	33.9
Veiligheid verhogen	147	30.1	29.5	40.4
Minimuminkomens verhogen	131	35.4	28.5	36.2
Openbaar vervoer verbeteren	120	40.3	30.3	29.4
Jonge criminelen opvangen	119	36.4	29.7	33.9
Jeugdbewegingen helpen	101	31.0	39.0	30.0

Samenvattend blijken mensen die een rechtse positie bekleden op de nieuwe breuklijn prioriteit te geven aan het verminderen van de belastingen en het verhogen van de veiligheid. Mensen met een linkse positie willen de steun aan de Derde wereld verhogen, ongelijkheid verkleinen en zorgen voor een betere opvang van jonge criminelen. In de volgende sectie bekijken we de nieuwe breuklijn in haar geheel.

5.2 BELEIDSDOMEINEN EN DE NIEUWE BREUKLIJN

Bij het bekijken van de nieuwe breuklijn in haar geheel houden we niet alleen rekening met de 11 meest populaire thema's, zoals in de vorige tabellen, maar met de 24 belangrijkste thema's. Dat betekent dat we ook thema's bekijken die door heel weinig studenten als prioritair worden geduid. Nu is het mogelijk dat voor zulke thema's grote verschillen bestaan naar positie op de breuklijn. Dat zijn dan thema's die weliswaar rechts en links goed onderscheiden, maar die in het algemeen door weinig studenten prioritair worden bevonden. Men dient daar rekening mee te houden bij de interpretatie.

Het is veilig te stellen dat onder de thema's die in het algemeen belangrijk worden geacht, nieuw-rechts kiest voor meer veiligheid en minder belastingen, nieuw links voor minder ongelijkheid, meer steun aan de Derde Wereld en een betere opvang van jonge criminelen.

Kijkt men ook naar de thema's die in het algemeen minder prioritair worden geacht, dan wordt het rechtse verlanglijstje aangevuld met: verkrachters beter bewaken en meer sportinfrastructuur bouwen. Op het linkse verlanglijstje staan dan een betere opvang van asielzoekers, het toelaten en helpen integreren van een jaarlijks contingent asielzoekers en het steunen van jeugdbewegingen.

Tabel 20: Beleidsdomeinen op de nieuwe breuklijn

	N	%	Links	Midden	Rechts
Tewerkstelling creëren	328	51.8	33.9	37.0	29.1
Onderzoek naar AIDS stimuleren	221	34.9	28.6	35.0	36.4
Meer bossen en groen voorzien	216	34.1	37.0	29.2	33.8
Belastingen verminderen	211	33.3	17.7	33.5	48.8
Steun voor Derde Wereld verhogen	171	27.0	45.0	34.9	20.1
Ongelijkheid verminderen	169	26.7	42.9	29.8	27.4
Veiligheid en beveiliging verhogen	147	23.2	15.8	34.9	49.3
Minimuminkomens verhogen	131	20.7	42.3	22.3	35.4
Openbaar vervoer verbeteren	120	19.0	37.8	31.1	31.1
Jonge criminelen opvangen	119	18.8	41.5	39.0	19.5
Jeugdbewegingen en jeugdinitiatieven helpen	101	16.0	45.0	24.0	31.0
Waterwegen zuiveren	92	14.5	34.1	35.2	30.8
Overheid moderniseren	87	13.7	30.2	38.4	31.4
Opvang van asielzoekers verbeteren	70	11.1	62.9	27.1	10.0
Politie verbeteren via aangepaste opleiding en hogere lonen	52	8.2	21.2	32.7	46.2
Subsidies voor universiteiten verhogen	47	7.4	21.7	39.1	39.1
Jaarlijks een contingent immigranten toelaten en helpen te integreren	46	7.3	52.2	37.0	10.9
Jonge kunstenaars ondersteunen	39	6.2	35.9	35.9	28.2
Meer sportinfrastructuur bouwen	35	5.5	11.8	26.5	61.8
Verkrachters beter bewaken	23	3.6	8.7	26.1	65.2

Vergelijkt men het derde van de studenten met de meest rechtse positie op de nieuwe breuklijn, met het derde met de meest linkse positie, dan bekomt men wel bijzonder verschillende politieke programma's en beleidsprioriteiten.

5.3 DE VERSCHILLENDE COMPONENTEN VAN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE BREUKLIJN

We kunnen dezelfde oefening doen voor de sociaal-economische breuklijn. We onderzoeken dus wat het verband is tussen de keuze voor bepaalde beleidsthema's en de opvattingen van de respondenten over gelijkheid, sociale zekerheid en de welvaartstaat.

Tabel 21: Beleidsdomeinen op 'Bereidheid zelf bij te dragen tot de sociale zekerheid'^a

	N	Laag	Midden	Hoog
Tewerkstelling creëren	325	25.8	35.7	38.5
Onderzoek naar AIDS stimuleren	220	33.6	35.0	31.4
Meer bossen en groen voorzien	216	25.9	35.2	38.9
Belastingen verminderen	211	45.5	32.7	21.8
Steun voor Derde Wereld verhogen	169	18.3	34.9	46.7
Ongelijkheid verminderen	167	20.4	33.5	46.1
Veiligheid verhogen	147	43.5	31.3	25.2
Minimuminkomens verhogen	130	22.3	30.8	46.9
Openbaar vervoer verbeteren	119	26.9	35.2	37.8
Jonge criminelen opvangen	118	28.8	33.1	38.1

^aItems:

1 Onze sociale uitkeringen mogen in geen geval minder worden, ook al betekent dat voor sommigen extra financiële offers

2 Mensen met een hoog inkomen moeten meer belastingen betalen ten voordele van de sociale zekerheid dan mensen met een laag inkomen

3 Ik ben bereid meer belastingen te betalen om de uitkeringen van de sociale zekerheid als werkloosheid en ziekteverzekering in de toekomst even hoog te houden als nu

4 Om een meer gelijke samenleving te krijgen ben ik bereid meer sociale zekerheidsbijdrage te betalen

Studenten die de belastingen willen verminderen en de veiligheid verhogen zijn significant minder bereid zelf bij te dragen tot de sociale zekerheid. Zij zijn consistent in die zin dat een verlaging van de belastingen een verlaging van de bijdrage voor de sociale zekerheid met zich meebrengt. Zij die de steun voor de Derde wereld willen verhogen, de ongelijkheid willen verminderen en de minimuminkomens willen verhogen zijn voornamelijk terug te vinden bij diegenen die zelf een grote bereidheid vertonen bij te dragen tot de sociale zekerheid.

Tabel 22: Beleidsdomeinen op 'Gelijkheidstreven'

	N	Laag	Midden	Hoog
Tewerkstelling creëren	327	29.7	37.0	33.3
Onderzoek naar AIDS stimuleren	220	26.8	47.3	25.9
Meer bossen en groen voorzien	216	26.9	37.0	36.1
Belastingen verminderen	211	42.2	31.8	26.1
Steun voor Derde Wereld verhogen	170	18.2	41.8	40.0
Ongelijkheid verminderen	168	22.0	32.7	45.2
Veiligheid verhogen	147	42.2	32.0	25.9
Minimuminkomens verhogen	131	26.0	34.4	39.7
Openbaar vervoer verbeteren	120	36.7	28.3	35.0
Jonge criminelen opvangen	118	26.3	41.5	32.2

Ongelijkheid verminderen is uiteraard een belangrijk thema voor studenten met een sterk gelijkheidsstreven. Studenten die het bestaan van grote ongelijkheid ontkennen en ook niet van oordeel zijn dat naar meer gelijkheid dient te worden

gestreefd, geven prioriteit aan het verhogen van de veiligheid en het verminderen van de belastingen.

Tabel 23: Beleidsdomeinen op 'Negatieve gevolgen van de welvaartstaat'^a

	N	Laag	Midden	Hoog
Tewerkstelling creëren	327	44.0	28.1	27.8
Onderzoek naar AIDS stimuleren	220	36.8	26.4	36.8
Meer bossen en groen voorzien	216	35.6	31.5	32.9
Belastingen verminderen	211	28.9	25.1	46.0
Steun voor Derde Wereld verhogen	170	38.2	30.0	31.8
Ongelijkheid verminderen	168	34.5	35.1	30.4
Veiligheid verhogen	147	28.6	24.5	46.9
Minimuminkomens verhogen	131	36.6	35.1	28.2
Openbaar vervoer verbeteren	120	38.3	27.5	34.2
Jonge criminelen opvangen	118	46.6	24.6	28.8

^a Items:

- 1 De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen lui worden
- 2 De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer om elkaar geven
- 3 Niemand verdient een sociale uitkering, iedereen moet voor zichzelf zorgen
- 4 De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer voor zichzelf zorgen
- 5 De sociale uitkeringen komen grotendeels ten goede aan mensen die het helemaal niet nodig hebben

Wie gelooft dat de verzorgingsstaat veel negatieve gevolgen heeft (zoals het scheppen van werkloosheidsvallen, het lui en onverantwoordelijk maken van mensen of het steunen van wie dat niet verdient/nodig heeft) kiest ook voor veiligheid en verminderen van belastingen. Wie weinig negatieve gevolgen ziet wil investeren in het opvangen van jonge criminelen en het creëren van tewerkstelling. Bij de studenten zijn de voorstanders van de welvaartsstaat blijkbaar voorstander van een actieve welvaartsstaat waarin de solidariteit steunt op een stevig tewerkstellingsbeleid.

De positie op de klassieke links-rechtsbreuklijn hangt ook nauw samen met beleidsprioriteiten. Rechts wil een vermindering van de belastingen en meer veiligheid. Links wil steun voor de Derde Wereld, het verminderen van de ongelijkheid, de minimumlonen verhogen en tewerkstelling creëren.

De opvattingen hangen nauw samen met beleidsprioriteiten en resulteren in heel verschillende programma's. Als we de twee breuklijnen samen nemen, dan beklemtoont een rechts programma het verminderen van de belastingen het verhogen van de veiligheid, het beter bewaken van verkrachters en het bouwen van meer sportinfrastructuur. Links wil minder ongelijkheid, meer steun voor de Derde Wereld, jonge criminelen beter opvangen, asielzoekers beter opvangen,

meer tewerkstelling of activering, hogere minimumlonen en het toelaten van een jaarlijks contingent immigranten.

6 Besluit

De VUB-studenten in de menswetenschappen vormen, alvast wat hun politieke voorkeur betreft, een bijzondere groep. Zij onderscheiden zich van het Vlaamse electoraat op twee manieren. Zij zijn veel linkser. SP.a en Groen! (vroeger Agalev) krijgen in slechte jaren samen 42 procent van de stemmen van de studenten, in goede 53 procent. Het Vlaams Belang (Vlaams Blok) kwam aan de VUB, in tegenstelling tot de andere Vlaamse universiteiten, nooit van de grond. Haar beste score boekte die partij in 2005 toen ze bijna 9 procent van de stemmen kreeg, haar slechtste in 1999 toen ze onder de 2 procent bleef. In 2008 haalt ze ook de drempel van 5 procent niet. Het radicaal rechtse palet is inmiddels uitgebreid en omvat naast het Vlaams Belang ook Lijst Dedecker en N-VA. Die drie partijen samen krijgen in 2008 16 procent van de studenten achter zich. In Vlaanderen kiest meer dan 30 procent van de kiezers voor een van die partijen. Hoeveel juist is moeilijk te zeggen omdat N-VA in kartel met CD&V opkwam. Vlaams Belang en Lijst Dedecker samen waren in de verkiezingen van 2007 al goed voor meer dan 25 procent van de stemmen. De VUB-studenten zijn links in hun politieke voorkeur en wijzen radicaal rechts betrekkelijk radicaal af.

Zij hebben ook, en dat is hun tweede specificiteit, een voorkeur voor de partijen, VLD en SP.a, die historisch verbonden zijn met de vrijzinnigheid en het humanisme. In een minder jaar (1999) krijgt die paarse combinatie 44 procent van de stemmen achter zich, in een topjaar (2003) niet minder dan 66 procent van de stemmen. In 7 van de 10 peilingen hebben ze een absolute meerderheid, dikwijls een heel comfortabele.

De VUB-studenten blijken niet alleen een specifieke politieke voorkeur te hebben als we ze vergelijken met het Vlaamse electoraat in zijn geheel, maar ook, hoewel minder uitgesproken, als we ze vergelijken met leerlingen uit het laatste jaar algemeen secundair onderwijs (ASO). Het gaat in dat geval over leeftijdsgenoten. Zij zijn gemiddeld één jaar jonger dan de bestudeerde eerstejaars VUB-studenten en die laatste worden nagenoeg exclusief, voor bij de 90 procent gerekruteerd uit het ASO.

De vergelijking tussen de eerstejaars universiteitsstudenten en de laatstejaars ASO-studenten, laat ook vermoeden dat samen met de overgang van het secundair onderwijs naar de universiteit de politieke betrokkenheid toeneemt. In elk geval is

het aantal jongeren dat een geldige stem wil uitbrengen bij de verkiezingen veel hoger bij de universiteitsstudenten dan bij de leerlingen van het laatste jaar algemeen secundair onderwijs.

Als we de evolutie van de stemvoorkeur van de studenten over de laatste 20 jaar bekijken, zien we allereerst dat SP.a en Groen! (vroeger Agalev) in dat publiek sterk communicerende vaten vormen. Wint de één, dan verliest de ander. Na 2003 bijvoorbeeld verliest de SP.a weer veel van de uitzonderlijk hoge score van 43 procent van de studentenstemmen die zij in 2003 had gekregen. Zij gaat dan weer naar het voor haar meer normale niveau van 28 procent. In 2003 kreeg Groen! nog slechts 10 procent van de studentenstemmen, terwijl ze daarvoor nooit minder dan 20 procent had gehaald. Tussen 2003 en 2008 herstelt die partij zich weer enigszins tot 17 procent. De winst geboekt door Groen! tussen 2003 en 2008 compenseert niet voor het verlies van SP.a. Er doet zich in die periode ook een verrechtsing van de houdingen van de studenten voor. Dat resulteert in een (heel) klein succes voor de nieuwkomers aan de radicale rechterzijde, N-VA en Lijst Dedecker, dat ten dele ook ten koste van het Vlaams Belang gaat. De drie partijen samen zijn in 2008 toch goed voor 16 procent, een score die het Vlaams Blok/Belang nooit heeft gerealiseerd. Na 2003 zien we echter vooral de doorbraak van CD&V aan de VUB. De aanhang van die partij schommelde in de jaren negentig rond de 5 à 6 procent. Zij kreeg 4,6 procent van de studentenstemmen in 2003, maar 12,6 procent in 2005 en 14,6 procent in 2007. Zij profiteert, ten gevolge van de lichte verrechtsing of lichte "ontlinksing" van een groter contingent centrumgezinde studenten. Het Vlaams kartel is in 2007 de derde partij aan de VUB, na SP.a en Open VLD. Die laatste partij heeft aan de VUB de meest stabiele aanhang. Over de laatste 20 jaar schommelt haar score tussen de 20 (2005) en de 30 procent (2001).

Er werd ook gekeken naar de houdingen van de studenten op de sociaal-economische of klassieke of oude links-rechtsbreuklijn en op de sociaal-culturele of nieuwe breuklijn. De eerste meet de houding ten opzichte van verdelingskwesties. Zij zet voorstanders van meer gelijkheid en van een politiek ter bevordering van meer gelijkheid af tegen mensen die minder gevoelig zijn voor ongelijkheid en geen voorstander van gelijkheidsstreven. Een linkse positie op die breuklijn, progressiviteit, gaat ook, althans bij de studenten, gepaard met een meer positieve houding ten opzichte van de verzorgingsstaat en een grotere bereidheid bij te dragen aan de sociale zekerheid. De zogeheten nieuwe breuklijn richt zich meer op

wat soms *life-politics* wordt genoemd: welk mensbeeld hangt men aan, hoe bakent men gemeenschap en identiteit af, hoe wil men politieke en collectieve beslissingen nemen, hoe omgaan met minderheden, met criminaliteit, met politiek gesjoemel? De breuklijn onderscheidt mensen met een negatieve houding ten opzichte van allochtonen/migranten/vreemden, met een lage dunk van vertegenwoordigingsdemocratie en politiek, met een voorkeur voor harde repressie en autoritaire relaties en met een mensbeeld waarin het streven naar eigenbelang centraal staat enerzijds, van mensen die zich verdraagzaam opstellen, autoritarisme en harde repressie verwerpen, een meer solidair mensbeeld aanhangen en belang hechten aan de vertegenwoordigingsdemocratie anderzijds. Ook voor deze zogenaamd nieuwe, sociaal-culturele breuklijn omschrijven we de eerste set van posities als rechts, de laatste als links.

Het onderzoek van de opvattingen en houdingen van de studenten bevestigt wat ook al uit hun partijkeuze bleek. Zij vormen een overwegend links publiek. De sterke verbanden tussen hun houdingen en partijvoorkeur wijst er overigens op dat die laatste zeker niet alleen of in hoofdzaak wordt bepaald door verkiezingsthema's en persoonlijkheden, maar in sterke mate een uiting is van algemene opvattingen over mens en maatschappij. In termen van die breuklijnen bekleden de aanhangers van SP.a, Groen! en Spirit linkse posities. De electoraten van N-VA, Lijst Dedecker en Vlaams Belang uitgesproken rechtse posities. De CD&V-aanhang neemt steeds een centrumpositie in. Open VLD is de enige partij waarvan het studentenelectorat op de twee breuklijnen een wat verschillende positie inneemt: een centrumpositie op de nieuwe breuklijn, een rechtse positie op de oude breuklijn.

Bij de studenten is er een duidelijk, hoewel niet bijzonder sterk verband tussen de posities die zij op de twee breuklijnen bekleden. Wie links is op de nieuwe breuklijn is dikwijls ook links op de oude breuklijn en hetzelfde geldt uiteraard voor de rechtse posities. Dit lijkt vanzelfsprekend, maar is dat geenszins. Het is het verband dat we vinden bij studenten en hoogopgeleiden. We vinden dat niet in de bevolking in haar geheel en zeker niet bij de minder hoogopgeleide leden van de bevolking. Daar gaat een linkse positie op de sociaal-economische breuklijn, een aanklacht van ongelijkheid en een sterke voorkeur voor gelijkheidsstreven niet zelden gepaard met een rechtse positie op de nieuwe breuklijn en scherpe kritiek op de verzorgingsstaat. Het politieke landschap volgt de logica en het denken van de hoogopgeleiden en de studenten, linkse posities op oude en nieuwe breuklijn zijn verenigd in dezelfde partijen, en dat geldt eveneens voor rechtse posities. Andere

combinaties zouden weinig aantrekkingskracht uitoefenen op studenten en hoogopgeleiden, maar zouden waarschijnlijk wel een deel van de minder hoog opgeleide bevolking bekoren.

De onderzochte houdingen verschillen ook tussen de studierichtingen. Aangezien de studentenpoll steeds in het begin van het academiejaar bij de eerstejaarsstudenten wordt afgenomen, kan dit niet het resultaat zijn van de invloed van het universitaire milieu en van de gekozen studierichting. Het wijst er daarentegen op dat de onderzochte houdingen rechtstreeks of onrechtstreeks de studiekeuze mede beïnvloeden. Linkse jonge mensen hebben meer kans dan anderen om te kiezen voor agogiek en politieke en sociale wetenschappen. Rechts ingestelde jonge mensen hebben meer kans dan anderen te kiezen voor rechten, criminologie en vooral economie.

De evolutie van de houdingen over de tijd wijst erop dat er recent, zeker vanaf 2003, een lichte verrechtsing optreedt, zowel in termen van de oude als van de nieuwe breuklijn. De term verrechtsing lijkt niet echt gepast, want het gaat vooral om een verschuiving van uitgesproken linkse posities naar centrumposities. Het neologisme "ontlinksing" lijkt daarom een betere term. We stellen dit niet alleen vast als we naar de socio-politieke houdingen kijken, maar vinden de tendens ook terug in het concrete stemgedrag. Na 2003 zien we een sterke stijging van de aanhang van centrumpartijen.

Het blijkt ook dat het belang dat de studenten hechten aan beleidsthema's sterk samenhangt met hun posities op de breuklijnen. Rechtse studenten willen vooral de belastingen verminderen en maatregelen nemen die de veiligheid verhogen. Linkse studenten willen vooral ongelijkheid verminderen, op wereldvlak via steun aan de Derde Wereld, nationaal door een verhoging van de minimumlonen en meer tewerkstelling en betere opvang van asielzoekers, jonge criminelen en migranten.

7 Bibliografie

- Debusscher, M. & M. Elchardus (1998) *De generatie van '97. Politieke houdingen van jongeren in het Dutroux tijdperk. Een bondige beschrijving van een aantal bevindingen*. Brussel: Dienst Uitgaven VUB.
- Debusscher, M., Derks, A., Elchardus, M. & K. Pelleriaux (1996) *De generatie van '95. Houdingen en politieke voorkeur van de VUB-studenten in de humane wetenschappen, 1987-1995*. Brussel: VUB-Dienst Uitgaven.
- Elchardus, M. & C. Tresignie (2002) Het draagvlak van de solidariteit TOR/DS2001. Deelrapport 1: Technisch verslag van opzet en verloop van dataverzameling. Brussel: Vrije Universiteit Brussel, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR
- Elchardus, M. & S. Lauwers (2000) De zelf-religie. Een exploratie van haar betekenis en dimensies. *Sociologische Gids*. 47(5): 330-349.
- Elchardus, M. & B. Spruyt (2008a; te verschijnen in *Sociologie*) Beïnvloedt hoger onderwijs de houding ten opzichte van extreem rechts?
- Elchardus, M & B. Spruyt (2008b; te verschijnen in *Social Science Quarterly*) The culture of academic disciplines and the sociopolitical attitudes of students. A test of selection and socialization effects.
- Elchardus, M & B. Vanhoutte (2007), *Het steile pad naar democratisch burgerschap. Jongeren en politiek*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel, TOR-onderzoeksgroep.
- Fukuyama, F. (1992) *The end of history and the last men*. New York: Free Press.
- Maddens, B. (1994) *Kiesgedrag en partijstrategie*. Leuven: K.U. Leuven, Departement Politieke Wetenschappen.
- Smits, W. & S. De Groof (2006) Het welzijn van de Belgische bevolking. Technisch verslag, veldwerk, responsanalyse, vragenlijst en schaalgegevens. Brussel: Vrije Universiteit Brussel, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR

Vanhoutte, B. (2007) Niet in een (stem)hokje te duwen? Jongeren en politiek. In: Vettenburg, N., Elchardus, M. & L. Walgrave (red.) *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit JOP-monitor 1*. Tielt: LannooCampus, pp. 191-209.